నివేదించదగినది

భారత అత్యున్నత న్యాయస్థానం

సివిలు అప్పీలేట్ అధికారపరిధి

సివిలు అప్పీలు నెం. 5001/2024

[SLP (C) No.6937 of 2021 నుండి ఉత్పన్నమవుతుంది]

తెలంగాణ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం మరియు ఇతరులు ... అప్పీలుదారులు

వర్సెస్

మహమ్మద్ అబ్దుల్ ఖాసిమ్ (మృతుడు)వారసుల ద్వారా ప్రతినిధ్యం ...ప్రతివాదులు

తీర్పు

ఎం.ఎం.సుంద్రేష్, న్యాయమూర్తి.

1. అనుమతి మంజూరు చేయబడింది.

2. 1854లో అమెరికా మాజీ ప్రథమ అధ్యక్షుడు జార్జ్ వాషింగ్టన్ తమ భూమిని కొనుక్కోవడానికి చేసిన ప్రతిపాదనకు ట్రైబల్ చీఫ్ సియాటెల్, రాసిన లేఖలో చేసిన ప్రకటన అవగాహన లేని, విద్యావంతులైన ఆధునిక మనస్సుకు అర్థం కాని వివేకపు ముత్యం.

> "భూమిలోని ప్రతి భాగము నా ప్రజలకు పవిత్రమైనది. ప్రతి మెరిసే సూది లాంటిపైన్ వృక్షం , ప్రతి ఇసుక తీరం, చీకటి అడవుల్లో ప్రతి పొగమంచు, ప్రతి పచ్చికబయలు, ప్రతి హమ్మింగ్ కీటకం. నా ప్రజల జ్ఞాపకాలలో, అనుభవంలో అన్ని పవిత్రమైనవి.
>
> XXX XXX XXX
>
> ఇది మనకు తెలుసు: భూమి మానవునిది కాదు; మనిషి భూమికి చెందినవాడు. మనందరినీ కలిపే ఒకే రక్తంలా, అన్ని విషయాలు అనుసంధానించబడి ఉన్నాయి. మానవుడు జీవిత వలయాన్ని అల్లలేదు; అతను దానిలో ఒక తంతి మాత్రమే. అతను అల్లికలో ఏం చేసినా, తనకే చేసుకుంటాడు."

3. తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి సంబంధించి హైకోర్ట్ ఆఫ్ జ్యుడికేచర్ హైదరాబాదు ద్వారా A.S.No.145/1994లో వెలువరించిన ఒక మంచి అర్హతగల తీర్పు, ట్రయల్ కోర్టు

ఇచ్చిన తీర్పును ధృవీకరిస్తూ, తన ముందు లేవనెత్తిన అంశాలను క్షుణ్ణంగా పరిగణనలోకి తీసుకుని, అప్పీలేట్ కోర్టు సమీక్షించింది, అది దాఖలు చేసిన తరువాత వెలువడిన అంశాల ఆధారంగా, ఒక పక్ష ప్రతివాది అభ్యర్థన మేరకు, ఒక డిక్రీ ఎవరికి అనుకూలంగా మంజూరు చేయబడిన మరియు అది కూడా అవసరమైన అధికార పరిధి లేకుండా వ్యవహరించడం ద్వారా, ఈ అప్పీల్ లో సవాలు ఎదుర్కొంటోంది.

4. దావా ఆస్తి అటవీ భూమి అని వర్గీకరణపరంగా గుర్తించినప్పటికీ, ప్రభుత్వం భిన్నమైన వైఖరిని అవలంబించి, చివరకు ఈ కోర్టు ముందు అఫిడవిట్ ద్వారా సరిదిద్దుకున్న కేసు తో మేము వ్యవహరిస్తున్నాము. భిన్న వైఖరి అవలంబించడం వల్ల వాస్తవాలు, చట్టాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని దిగువ రెండు కోర్టులు ఇచ్చిన ఏకంగా ధృవీకరించిన తీర్పులను పక్కనపెట్టి, ప్రతివాదులకు అనుకూలంగా ఉత్తర్వులు జారీ చేయడానికి వీలు కలిగింది.

5. అప్పీలుదారుల తరపున అదనపు సొలిసిటర్ జనరల్ శ్రీమతి ఐశ్వర్య భాటి, ప్రతివాదుల తరపున సీనియర్ న్యాయవాది శ్రీ నీరజ్ కిషన్ కౌల్, శ్రీ ఎల్.నర్సింహారెడ్డి దాఖలు చేసిన అఫిడవిట్లతో సహా మొత్తం రికార్డులను పరిశీలించాము.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టం, 1967

6. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టం, 1967 (ఇకపై దీనిని "ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టం" అని పిలుస్తాము) అటవీ విస్తీర్ణాన్ని పరిరక్షించడం, సంరక్షించడం మరియు విస్తరించడం అనే ప్రశంసనీయమైన లక్ష్యంతో, భూమిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటించేటప్పుడు దాని కింద తలెత్తే అన్ని వివాదాలను పరిష్కరించడానికి బలమైన యంత్రాంగంతో రూపొందించబడింది.

> "ఈ చట్టం కేవలం ఏకీకృత చట్టం మాత్రమే కాబట్టి, మద్రాసు చట్టంలోని ఉద్దేశాలు, కారణాలను పొందుపరచడం అవసరం, తద్వారా ఈ చట్టం యొక్క ఉద్దేశాలు మరియు కారణాలు కూడా తెలుసుకోవచ్చు. మద్రాస్ చట్టం యొక్క విషయములు మరియు కారణాలు ఫోర్ట్ సెయింట్ జార్జ్ గెజిట్ ఎక్స్ ట్రార్డినరీలో 06 జూలై 1882 నాటి 17వ పేజీలో ఈ క్రింది విధంగా ప్రచురించబడ్డాయి:
>
> *విషయములు మరియు కారణాల ప్రకటన:* ప్రెసిడెన్సీలోని అడవుల సంరక్షణను ప్రభుత్వం సమర్థవంతంగా నిర్వహించడానికి, అటవీ శాఖ యొక్క చర్యను క్రమపద్ధతిలో,

క్రమబద్ధీకరించడానికి వీలుగా శాసన చట్టం, ఎప్పటి నుంచో భావించిన చట్ట అవసరాన్ని తీర్చడానికి ఈ చట్టం రూపొందించబడింది.

అత్యంత ప్రాముఖ్యమైన అడవులను స్టేట్ రిజర్వ్ లుగా ఏర్పాటు చేయడం, అటవీ సంరక్షణకు వ్యతిరేకంగా ఉన్న ప్రైవేటు హక్కులకు తగిన నష్టపరిహారం ఇచ్చే ఏర్పాటు చేయడం లేదా భవిష్యత్తులో వాటి విస్తరణ మరియు తాజా ఆక్రమణలు అసాధ్యంగా ఉండేలా అటువంటి హక్కులను నిర్ధారించడం మరియు నిర్వచించడం మొదటి అవసరం. ఈ మేరకు, ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ అధికారులను నియమించి, విచారణ జరిపించి, రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ లుగా ఎన్నుకునే ప్రాంతాల్లో అన్ని ప్రైవేటు హక్కులను రికార్డుల్లో పొందుపరచడానికి ప్రభుత్వానికి ఈ చట్టం వీలు కల్పిస్తుంది. అధికారుల నిర్ణయాల నుండి, యాజమాన్య హక్కులకు సంబంధించిన క్లెయిముల విషయంలో, జిల్లా న్యాయస్థానాలకు, దారి మరియు అటవీ ఉత్పత్తులకు, పచ్చిక బయళ్ల హక్కుల విషయంలో లేక నీటిని ఉపయోగించడం గురించి కలెక్టర్ లేదా ఇతర రెవెన్యూ అధికారికి లేదా అంతకంటే తక్కువ కాని అధికారికి అప్పీల్ చేయబడుతుంది. విచారణ పూర్తయి, అన్ని క్లెయిములు పరిష్కరించబడినప్పుడు, అడవిని రిజర్వ్ చేయబడినదిగా ప్రభుత్వం ప్రకటిస్తుంది, ఆ తరువాత, దానిలో కొత్త హక్కులు పొందలేరు. రిజర్వ్ డ్ గా ప్రకటించిన అడవుల పరిరక్షణకు అవసరమైన నిబంధనలను కూడా ఈ బిల్లులో పొందుపరిచారు....."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 2:

"**2. నిర్వచనాలు**:– ఈ చట్టంలో సందర్భానికి అవసరమైతే తప్ప–

XXX XXX XXX

(f) "అటవీ అధికారి" అంటే ప్రభుత్వంచే నియమించబడిన వ్యక్తి లేదా దాని తరపున ప్రభుత్వంచే అధికారం పొందిన ఏదైనా అధికారి:

(i) ప్రిన్సిపల్ చీఫ్ కన్జర్వేటర్ ఆఫ్ ఫారెస్ట్, స్పెషల్ ప్రిన్సిపల్ చీఫ్ కన్జర్వేటర్ ఆఫ్ ఫారెస్ట్, అడిషనల్ ప్రిన్సిపల్ చీఫ్ కన్జర్వేటర్ ఆఫ్ ఫారెస్ట్, చీఫ్ కన్జర్వేటర్ ఆఫ్ ఫారెస్ట్, కన్జర్వేటర్, డిప్యూటీ కన్జర్వేటర్, అసిస్టెంట్ కన్జర్వేటర్, డివిజనల్ ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్, సబ్ డివిజనల్ ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్, రేంజర్, డిప్యూటీ రేంజర్ , ఫారెస్టర్ లేదా ఫారెస్ట్ సెక్షన్ ఆఫీసర్, ఫారెస్ట్ గార్డ్ లేదా ఫారెస్ట్ బీట్ ఆఫీసర్, అసిస్టెంట్ బీట్ ఆఫీసర్, థానాదార్, చెకింగ్ ఆఫీసర్ లేదా ప్లాంటేషన్ వాచర్ లేదా ఏదైనా ఇతర వ్యక్తి లేదా అధికారంను ప్రకటించవచ్చు;

(ii) ఈ చట్టం కింద అటవీ అధికారి ఏదైనా విధిని నిర్వర్తించడం లేదా దాని కింద రూపొందించిన ఏదైనా నియమం లేదా ఉత్తర్వు;

కానీ సెక్షన్ 4లోని సబ్-సెక్షన్ (1) క్లాజ్ (c) కింద నియమించబడిన ఫారెస్ట్ సెటిల్‌మెంట్ అధికారిని చేర్చలేదు;

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 4:

"4. **ప్రభుత్వం ద్వారా నోటిఫికేషన్:-** (1) ఏదైనా భూమిని రిజర్వు ఫారెస్టు గా ఏర్పాటు చేయాలని ప్రతిపాదించినప్పుడల్లా, ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ గెజిట్‌లో మరియు ఏదైనా ఉంటే సంబంధిత జిల్లా గెజిట్‌లో నోటిఫికేషన్‌ను ప్రచురించాలి;

(a) అటువంటి భూమి యొక్క పరిస్థితి మరియు పరిమితులను దాదాపు సాధ్యమైనంత వరకు పేర్కొనడం;

(b) అటువంటి భూమిని రిజర్వ్ ఫారెస్టు గా ఏర్పాటు చేయాలని ప్రతిపాదించినట్లు ప్రకటించడం;

(c) క్లాజ్ (b) కింద డిక్లరేషన్‌కు వ్యతిరేకంగా ఏవైనా అభ్యంతరాలు ఉంటే వాటిని పరిగణనలోకి తీసుకోవడానికి మరియు ఏ వ్యక్తి ద్వారా క్లెయిమ్ చేయబడిన లేదా ఆరోపించబడిన ఏదైనా హక్కుల ఉనికి, స్వభావం మరియు పరిధిని విచారించడానికి మరియు నిర్ణయించడానికి ఫారెస్ట్ సెటిల్‌మెంట్ అధికారిని నియమించడం లేదా అటువంటి పరిమితుల్లో ఉన్న ఏదైనా భూమిపై లేదా అటువంటి భూమి యొక్క ఏదైనా అటవీ ఉత్పత్తులపై, ఈ అధ్యాయంలో అందించిన వాటితో వ్యవహరించడం.

వివరణ. - క్లాజ్ (a) యొక్క ప్రయోజనం కోసం, రోడ్లు, నదులు, వంతెనలు మరియు వంటి ఏదైనా బాగా తెలిసిన లేదా సులభంగా అర్థమయ్యే సరిహద్దుల ద్వారా భూమి యొక్క పరిమితులను వివరించడం సరిపోతుంది.

(2)సబ్-సెక్షన్ (1)లోని క్లాజ్ (c) కింద ఫారెస్ట్ సెటిల్‌మెంట్ ఆఫీసర్‌గా నియమించబడిన వ్యక్తి రెవెన్యూ డివిజనల్ ఆఫీసర్ స్థాయి కంటే తక్కువ కాకుండా రెవెన్యూ డిపార్ట్ మెంట్ అధికారిగా ఉండాలి.

(3)ఈ అధ్యాయం కింద నిర్వహించే విచారణలో ఎవరైనా అటవీ అధికారి, అటవీ శాఖకు ప్రాతినిధ్యం వహించవచ్చు.

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 7:

"7. **అటవీ హక్కుల సేకరణ మరియు క్లియరింగ్‌ల నిషేధం**:- (1) సెక్షన్ 4 కింద ఆంధ్రప్రదేశ్ గెజిట్‌లో నోటిఫికేషన్ ప్రచురించిన తేదీ మరియు సెక్షన్ 15 కింద నోటిఫికేషన్ ద్వారా నిర్ణయించబడిన తేదీ మధ్య వ్యవధి లో;

(a) సెక్షన్ 4 కింద నోటిఫికేషన్‌లో చేర్చబడిన భూమిలో లేదా దానిపై ఏ వ్యక్తి అయినా వారసత్వం ద్వారా లేదా మంజూరు లేదా ఒప్పందం కింద లేదా ప్రభుత్వం తరపున లేదా ప్రభుత్వం తరపున లేదా వారి తరపున సెక్షన్ 4 ప్రకారం నోటిఫికేషన్ ప్రచురణకు ముందు కేటాయించబడింది లేదా నమోదు చేసిన లేదా నమోదు చేయడం ద్వారా మినహా ఎటువంటి హక్కును పొందకూడదు. అటువంటి భూమిలో కొత్త ఇల్లు కట్టరాదు, తోటల పెంపకం చేయకూడదు, వ్యవసాయం కోసం లేదా మరే ఇతర అవసరాల కోసం కొత్త క్లియరింగ్ చేయకూడదు మరియు వ్యాపారం లేదా తయారీ కోసం అటువంటి భూమి నుండి ఎటువంటి చెట్లను కత్తిరించరాదు; కాని ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ లిఖితపూర్వక అనుమతి ఉంటే, ఈ క్లాజులో పేర్కొన్న ఏ చర్యనైనా చేయరాదు అనలేము. మరియు

(b) అటువంటి భూమి లేదా అటవీ ఉత్పత్తులకు హాని కలిగించే లేదా దెబ్బతీసే విధంగా ఏ వ్యక్తి కూడా నిప్పు పెట్టడం లేదా తగలబెట్టడం లేదా ఏదైనా మంటలను కాల్చకూడదు.

(2) అలాంటి భూముల్లో ప్రభుత్వం తరపున పట్టా మంజూరు చేయబడదు.

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 8:

"**8. ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ ద్వారా విచారణ**:- (1) ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ ప్రతి అభ్యంతరాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకొని, సెక్షన్ 6 కింద చేసిన ప్రతి దావాను విచారించాలి, ఆ సెక్షన్ కింద ప్రచురించిన డిక్లరేషన్ లేదా నోటీసుకు అనుగుణంగా చేసిన ప్రకటనలు లేదా సాక్ష్యాలను లిఖితపూర్వకంగా నమోదు చేయాలి. సెక్షన్ 4లోని సబ్-సెక్షన్ (3) కింద అటవీ శాఖకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న అటవీ అధికారి అటువంటి అభ్యంతరాలు లేదా క్లెయిమ్ కు సంబంధించి ఏవైనా విజ్ఞప్తులు చేసినట్లయితే, అతడు నమోదు చేయాలి.

(2) అప్పీలు చేయదగిన కేసుల్లో సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, 1908 లోని విధంగా సబ్-సెక్షన్ (1) కింద సాక్ష్యాలను నమోదు చేయబడుతుంది.

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 9:

"9. ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ అధికారాలు:- సెక్షన్ 8 కింద విచారణ కోసం, ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్, ఈ క్రింది అధికారాలను వినియోగించుకోవచ్చు, అవి:

(a) స్వయంగా ప్రవేశించే అధికారం లేదా ఏ అధికారి అయినా ఏదైనా భూమిలోకి ప్రవేశించడానికి మరియు భూమిని సర్వే చేయడానికి, గుర్తించడానికి మరియు మ్యాప్ తయారు చేయడానికి ఏ అధికారికైనా అధికారం ఇవ్వడానికి; మరియు

(b) సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, 1908 ద్వారా సివిల్ కోర్టుకు ఇవ్వబడిన అధికారాలు, ఏ వ్యక్తి యొక్క హాజరును సమన్లు మరియు అమలు చేయడానికి మరియు ప్రమాణ స్వీకారంపై

అతన్ని విచారించడానికి మరియు ఏదైనా పత్రము లేదా ఇతర కధనాన్ని, హాజరు కోరే అధికారం ఉంది."

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 10:

"**10. కొన్ని హక్కుల కొరకు క్లెయిమ్ లు**:- (1) క్లెయిమ్ లు ఈ క్రింది హక్కులు కాకుండా మరేదైనా భూమిపై లేదా దానిపై హక్కుకు సంబంధించినవి:-

(a) మార్గం యొక్క హక్కు;
(b) నీటి మార్గం, లేదా నీటి వినియోగంపై హక్కు;
(c)పచ్చిక బయళ్ల హక్కు; లేదా
(d) అటవీ ఉత్పత్తులపై హక్కు;

ఫారెస్ట్ సెటిల్‌మెంట్ అధికారి, అటువంటి అభ్యర్ధన యొక్క వివరాలను మరియు అటవీ అధికారి యొక్క అభ్యంతరాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్న తర్వాత, ఏదైనా ఉంటే, దానికి గల కారణాలను నమోదు చేసిన తర్వాత, దానిని పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా అంగీకరించడం లేదా తిరస్కరించడం వంటి ఉత్తర్వులను జారీ చేయాలి.

(2)(a) సబ్-సెక్షన్ (1) కింద ఏదైనా క్లెయిమ్ పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా అంగీకరించినట్లయితే, ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ చేయవచ్చు:-

(i) హక్కుదారుని స్వచ్ఛంద లొంగిపోవడాన్ని అంగీకరించండం లేదా హక్కుదారు యొక్క హక్కును అప్పగించినందుకు చెల్లించాల్సిన పరిహారం మొత్తాన్ని నిర్ణయించండం; లేదా
(ii) ప్రతిపాదిత అటవీ పరిధి నుండి భూమిని మినహాయించాలని ఆదేశించండం: లేదా
(iii) 1894 భూ సేకరణ చట్టం (ఇకపై ఈ సబ్-సెక్షన్ లో ఈ చట్టంగా పేర్కొనబడింది) కల్పించిన విధంగా భూమిని సేకరించండం.

(b) అటువంటి భూమిని సేకరించే ఉద్దేశ్యంతో:-

(i) సేకరణ ప్రజా ప్రయోజనం కోసం జరిగినట్లుగా భావించబడుతుంది; మరియు సెక్షన్ 4 కింద జారీ చేయబడిన నోటిఫికేషన్ ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 4 యొక్క సబ్-సెక్షన్ (1) కింద నోటిఫికేషన్ గా పరిగణించబడుతుంది;
(ii) ఈ చట్టం ప్రకారం ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ ను కలెక్టర్ గా పరిగణిస్తారు, మరియు సంబంధిత చట్టంలోని సెక్షన్ 9 కింద ఇచ్చిన నోటీసుకు అనుగుణంగా ఆసక్తి ఉన్న మరియు అతని ముందు హాజరయ్యే వ్యక్తిగా హక్కుదారుడు పరిగణించబడతాడు;

(iii) పేర్కొన్న చట్టంలోని 5-A, 6,7 మరియు 8 సెక్షన్‌ల నిబంధనలు వర్తించవు; మరియు

(iv) ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ ఈ చట్టంలో నిర్వచించిన విధంగా, హక్కుదారుని సమ్మతితో లేదా కోర్టు ఈ చట్టంలో నిర్వచించిన విధంగా- డబ్బు పరిహారానికి బదులుగా, ఏదైనా ఇతర భూమిని మంజూరు చేయడం ద్వారా, భూమిపై లేదా దానిపై ఏదైనా హక్కును మంజూరు చేయడం ద్వారా లేదా పాక్షికంగా డబ్బు చెల్లించడం ద్వారా నష్టపరిహారాన్ని ఇవ్వవచ్చు."

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 13:

"**13. ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ ఆదేశాల నుంచి అప్పీళ్లు**:- (1) ఒక క్లెయిం పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా తిరస్కరణకు గురైతే, సెక్షన్ 10లోని సబ్ సెక్షన్ (1) కింద ఉత్తర్వు వెలువడిన తేదీ నుంచి తొంభై రోజుల్లోగా మరియు సెక్షన్ 11లోని సబ్ సెక్షన్ (1) కింద ఉత్తర్వు వెలువడిన తేదీ నుంచి అరవై రోజుల్లోపు, అటువంటి తిరస్కరణకు సంబంధించి మాత్రమే అధికార పరిధి ఉన్న జిల్లా కోర్టుకు అప్పీలు చేసుకోవడానికి హక్కుదారుడు ఇష్టపడవచ్చు.

(2) సెక్షన్ 10 లేదా సెక్షన్ 11 కింద క్లెయింను మొదట పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా అంగీకరించినప్పుడు మరియు అటువంటి క్లెయిమ్ భూ సేకరణ చట్టం, 1894 ప్రకారం ఏదైనా భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి సంబంధించినది కానప్పుడు, అదే పరిమితికి లోబడి మరియు అదే షరతులకు లోబడి, అటవీ అధికారి లేదా ఇతర వ్యక్తి ప్రభుత్వం తరపున అధికార పరిధిని కలిగి ఉన్న జిల్లా కోర్టుకు అబ్యర్థన ఇవ్వవచ్చు, ఈ విషయంలో సాధారణంగా లేదా ప్రత్యేకంగా ప్రభుత్వం ద్వారా అధికారం కలిగి ఉంటుంది.

(3) ఈ సెక్షన్ కింద అప్పీలుపై జారీ చేసే ప్రతి ఉత్తర్వు అంతిమమైనది.

(4) అప్పీలుపై జిల్లా కోర్టు క్లెయిం లేదా తిరస్కరణకు గురైన భాగాన్ని అంగీకరించాలని నిర్ణయించినప్పుడు, ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ అధికారి దానిని మొదట అంగీకరించిన విధంగానే వ్యవహరించాలి.

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15:

"**15. ఫారెస్ట్ రిజర్వ్డ్ గా ప్రకటిస్తూ నోటిఫికేషన్**:- (1) ఈ క్రింది సంఘటనలు సంభవించినప్పుడు అవి:-

(a) అభ్యంతరాన్ని లేదా క్లెయింను అనుమతించడానికి సెక్షన్ 6 కింద నిర్ణయించిన కాలపరిమితి ముగిసింది మరియు ఆ సెక్షన్ కింద చేసిన ప్రతి అభ్యంతరాన్ని లేదా క్లెయిమ్ ను ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ పరిష్కరించాడు; మరియు

(b) అటువంటి దావాలో, అటువంటి దావా ద్వారా జారీ చేయబడిన ఉత్తర్వు నుండి అప్పీలుకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వడానికి సెక్షన్ 13 ద్వారా పరిమితం చేయబడిన కాలపరిమితి ముగిసింది, మరియు అటువంటి వ్యవధిలో సమర్పించిన, ప్రతి అప్పీలును అప్పీలేట్ అథారిటీ పరిష్కరించింది; మరియు

(c) సెక్షన్ 10 లో పేర్కొన్న అన్ని ప్రొసీడింగ్స్ తీసుకోబడ్డాయి మరియు ప్రతిపాదిత అడవిలో చేర్చాల్సిన భూములన్నీ తీసుకోబడ్డాయి, సెక్షన్ 10 ప్రకారం, అటవీ సెటిల్మెంట్ అధికారి, 1894 భూసేకరణ చట్టం కింద స్వాధీనం చేసుకోవడానికి ఎంచుకున్న, ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 16 ప్రకారం ప్రభుత్వానికి సంక్రమించింది;

ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసిన సరిహద్దు గుర్తుల ప్రకారం లేదా ఇతరత్రా, తాను రిజర్వ్ చేయదలచుకున్న అడవి యొక్క పరిమితులను నిర్దేశిస్తూ ఒక నోటిఫికేషన్ను ప్రచురించవచ్చు మరియు అటువంటి నోటిఫికేషన్ ద్వారా నిర్ణయించిన తేదీ నుండి ఆ అడవిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్గా పరిగణిస్తారు.

(2) నోటిఫికేషన్ కాపీలు ఏమైనా ఉంటే జిల్లా గెజిట్ లో, సెక్షన్ 6 కింద డిక్లరేషన్ కు ఇచ్చిన విధంగా ప్రచురించబడతాయి.

A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 16:

"**16. క్లెయిమ్ చేయబడని హక్కులను కాలహరణం:** సెక్షన్ 15 కింద నోటిఫికేషన్ వెలువడిన తర్వాత సెక్షన్ 6 కింద నిర్దేశించిన కాలపరిమితిలో క్లెయిమ్ కు అబ్యర్దన ఇవ్వని హక్కులు రద్దుచేయబడతాయి, అటువంటి నోటిఫికేషన్ ప్రచురణకు ముందు, వాటిని క్లెయిమ్ చేసే వ్యక్తి ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ను ఒప్పించి, ఆ గడువులోగా అటువంటి క్లెయిమ్కు అబ్యర్దన ఇవ్వకపోవడానికి తగిన కారణం ఉందని అనిపిస్తే, ఆ సందర్భంలో ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ క్లెయిమ్ను ఇంతకు ముందు ఇచ్చిన విధంగా పరిష్కరించడానికి ముందుకు సాగాలి."

7. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 2 ప్రకారం ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ అంటే విస్తారమైన వర్గం అధికారి అని అర్థం. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టం కింద అటవీ అధికారి చేసే ఏ పనినైనా నిర్వహించడానికి, లేదా దాని కింద చేసిన ఏదైనా నియమం లేదా ఉత్తర్వులను నిర్వహించడానికి అటువంటి అటవీ అధికారిని నియమిస్తారు. సెక్షన్ 4లోని సబ్-సెక్షన్ (1) క్లాజ్ (c) కింద నియమించబడిన ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ను అటువంటి ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ గా చేర్చరని సెక్షన్ 2 యొక్క క్లాజ్ (f) స్పష్టం చేస్తుంది, తద్వారా, ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ మరియు ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ మధ్య వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంది.

8. ఏపీ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 4(2) ప్రకారం ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ రెవెన్యూ డివిజనల్ అధికారి స్థాయికి తగ్గకుండా రెవెన్యూ శాఖకు చెందిన అధికారిగా ఉండాలి. ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, ఏదైనా భూమిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటించడానికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి విస్తృత అధికారాలు ఇవ్వబడ్డాయి. సెక్షన్ 4(1) కింద ఆంధ్రప్రదేశ్ గెజిట్, డిస్ట్రిక్ట్ గెజిట్ లో ప్రచురించిన నోటిఫికేషన్ ద్వారా తన ఉద్దేశాన్ని ప్రతిపాదన ద్వారా ప్రకటించాలి.

9. అటవీ శాఖ కింద పనిచేసే అధికారికి, అర్హతను నిర్ణయించే హోదా కలిగిన రెవెన్యూ శాఖకు చెందిన అధికారిని, ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ ఆఫీసర్ గా నియమించడం ద్వారా చట్టసభలు ఉద్దేశపూర్వకంగా ఎలాంటి అధికారం ఇవ్వలేదు. అటువంటి అధికారి, పాక్షిక న్యాయాధికారాన్ని వినియోగించాలి.

10. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 4 కింద విచారణ ప్రారంభమైన తరువాత, ప్రభుత్వం కూడా ఏ వ్యక్తికి పట్టా జారీ చేయకుండా నిషేధించబడింది, ఎందుకంటే, సెక్షన్ 10 కింద టైటిల్ లేదా ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 11 కింద నిర్దేశించిన ఏదైనా పరిమిత హక్కు కావచ్చు, అన్నీ వివాదాలను చట్టం కింద పరిష్కరించాల్సి ఉంటుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్లు 8 మరియు 9 ప్రకారం, పైన పేర్కొన్న ప్రయోజనం కోసం సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, 1908 (ఇకపై "CPC, 1908" అని పిలుస్తారు) ప్రకారం ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ అధికారికి సివిల్ కోర్టు యొక్క అధికారాలు ఇవ్వబడ్డాయి. ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ అధికారాన్ని ఉపయోగించేటప్పుడు, వివాదంలో ఉన్న భూమిని మినహాయించడం ద్వారా సెక్షన్ 10 (2) కింద క్లెయిమ్ను పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా అంగీకరించవచ్చు.

11. ఏపీ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 13 ప్రకారం ప్రాదేశిక అధికార పరిధి ఉన్న జిల్లా కోర్టులో అప్పీల్ ఉంటుందని, సెక్షన్ 10 కింద ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ జారీ చేసిన ఉత్తర్వుల తేదీ నుంచి 90 రోజుల్లోగా అప్పీల్ దాఖలు చేయాల్సి ఉంటుందన్నారు. అందువల్ల, సెక్షన్ 10 కింద యాజమాన్య హక్కు లేదా సెక్షన్ 11 కింద వివరించిన మరేదైనా పరిమిత హక్కును క్లెయిమ్ చేసే ఎవరైనా ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ ముందు తన క్లెయిమ్ యొక్క తీర్పును కోరవలసి ఉంటుంది. ఒకవేళ ప్రతికూలం అయితే, సెక్షన్ 13 కింద నిర్దేశించిన పరిమితికి లోబడి, పరిధి గల జిల్లా కోర్టు ముందు పరిష్కారం ఉంటుంది.

12. ఈ ప్రక్రియ పూర్తయిన తర్వాత, ఏపీ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 ప్రకారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నోటిఫికేషన్ జారీ చేసి, ప్రతిపాదిత భూమిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటిస్తుంది. ఆ తర్వాత, భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడం ఒక భావన కల్పించడం (డీమ్డింగ్ ఫిక్షన్) ద్వారా అంటే ఆ భూమికి రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ హోదా కల్పించడం జరుగుతుంది. భూమికి సంబంధించి క్లెయిమ్ చేయని ఏదైనా హక్కు, సెక్షన్ 15 కింద పబ్లికేషన్ తర్వాత, సెక్షన్ 16 కింద స్పష్టంగా ప్రకటించబడినట్లుగా, బలప్రయోగం ద్వారా ఆపివేయబడుతుంది.

13. పైన పేర్కొన్న నిబంధనలు, వాటి వివరణను బట్టి, ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 ప్రకారం నిర్దేశించిన ప్రక్రియను పూర్తి చేస్తే, అటవీ భూమితో సహా భూమి స్వభావం రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా మారుతుందని స్పష్టమవుతోంది. ఆ తర్వాత, దాని స్వభావంపై ఎలాంటి వివాదాన్ని లేవనెత్తే ప్రసక్తే లేదు. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 13 కింద పేర్కొన్న పరిమితిని ఉల్లంఘించడానికి వీల్లేదు, అయితే, దీని ప్రారంభానికి సంబంధించి ఎవరైనా అభ్యంతరాలు లేవనెత్తవచ్చు.

సమీక్ష యొక్క పరిధి

14. జస్టిస్ వి.ఆర్.కృష్ణయ్యర్ అందించిన న్యాయ ప్రకటనతో మన చర్చను ప్రారంభిద్దాము.

నార్తర్న్ ఇండియా క్యాటరర్స్ (ఇండియా) లిమిటెడ్ వర్సెస్ ఢిల్లీ లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్, (1980) 2 SCC 167,

> "14. మొదటి న్యాయపరమైన దృక్పథం స్పష్టంగా వక్రీకరించబడితే తప్ప,పునఃసమీక్ష కోరడం చంద్రుడిని కోరడం లాంటిది. ఫోరెన్సిక్ ఓటమిని రెండవసారి చూడమని కోరడంద్వారా ప్రతీకారం తీర్చుకోలేము, లోపాలను కనుగొని, ఫలితం తారుమారు అవుతుందని ఆశిస్తున్నాను..."

15. చట్టం, దాని విజ్ఞత ప్రకారం, ఎప్పటికప్పుడు పునఃసమీక్ష పరిధిని పరిమితం చేయడానికి ఎంచుకుంటుంది. ఈ చట్టం మార్పును సూచించడానికి, సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ 1859 లోని సెక్షన్ 376 మరియు 378 (ఇకపై "CPC 1859" అని పిలుస్తాము), సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ 1877

లోని సెక్షన్ 623 (ఇకపై దీనిని " CPC 1877" అని పిలుస్తారు), సెక్షన్ 114 మరియు CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1, ఇక్కడ క్రింద పునరుత్పత్తి చేయబడ్డాయి,

CPC 1859 యొక్క సెక్షన్ 376:

"376 – **కొత్త సాక్ష్యాల ఆవిష్కరణపై తీర్పు పునఃసమీక్ష**: అసలు అధికార పరిధిలోని న్యాయస్థానం యొక్క డిక్రీ ద్వారా తాను బాదితుడు అని భావించే ఎవరైనా ఏ అప్పీల్‌ను సుపీరియర్ కోర్ట్ కు అబ్యర్దన చేయకుంటే – లేదా అప్పీల్‌లో డిస్ట్రిక్ట్ కోర్ట్ యొక్క డిక్రీ పై, ప్రత్యేక అప్పీల్ ఏదీ సడ్డర్ కోర్ట్ ద్వారా అంగీకరించబడనప్పుడు – లేదా సడర్ కోర్ట్ యొక్క డిక్రీ పై ఎటువంటి అప్పీల్ గౌరవ, కౌన్సిల్ ముందు దాఖల చేయనప్పుడు లేదా అప్పీల్‌కు అబ్యర్దన ఇచ్చినా, దావాలోని ప్రొసీడింగ్ను విచారణ కొరకు హర్ మేజెస్టీ కౌన్సిల్ కు పంపబడకుంటె – **మరియు అటువంటి డిక్రీ ఆమోదించబడిన సమయంలో అతని జ్ఞానంలో లేని మరియూ హాజరుపరచలేని కొత్త విషయం లేదా సాక్ష్యాన్ని కనుగొన్నప్పుడు లేదా మరేదైనా మంచి మరియు తగిన కారణాల వల్ల**, అతనికి వ్యతిరేకంగా జారీ చేయబడిన తీర్పుపై పునఃసమీక్షను పొందాలని కోరుకోవాలి అంటే – డిక్రీని ఆమోదించిన కోర్టులోనే తీర్పుపై పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు."

(ప్రాముఖ్యత అందించబడింది)

CPC 1859 యొక్క సెక్షన్ 378:

"378 – **పునఃసమీక్షను మంజూరు చేయడం లేదా తిరస్కరించడం కోసం కోర్టు యొక్క ఉత్తర్వు అంతిమమైనది**: పునఃసమీక్షకు తగిన ఆధారాలు లేవని కోర్టు అభిప్రాయపడితే, అది దరఖాస్తును తిరస్కరిస్తుంది, **అయితే స్పష్టమైన లోపాన్ని లేదా లోపాన్ని సరిదిద్దడానికి, కోరుకున్న పునఃసమీక్ష అవసరమని లేదా తప్పు రుజువు జరిగితే లేదా ప్రస్తావన లోపం అవసరమని భావించినట్లయితే** లేదా ఇతర కారణం గా న్యాయ అందించాలి అని, న్యాయస్థానం పునఃసమీక్షను మంజూరు చేస్తుంది, మరియు దరఖాస్తును తిరస్కరించడం లేదా పునఃసమీక్షను మంజూరు చేయడం కోసం ఏ సందర్భంలో అయిన దాని ఉత్తర్వు అంతిమంగా ఉంటుంది. అయితే, వ్యతిరేక పక్షానికి ముందుగా నోటీసు లేకుండా తీర్పు యొక్క పునఃసమీక్ష మంజూరు చేయబడదు, అతను రివ్యూ కోరబడిన డిక్రీకి మద్దతుగా హాజరు కావడానికి మరియు వినడానికి వీలు కల్పిస్తుంది.

(ప్రాముఖ్యత అందించబడింది)

16. CPC 1859 లోని సెక్షన్ 376, పునఃసమీక్ష దరఖాస్తును విచారించేటప్పుడు కోర్టుకు పెద్ద అధికార వేదికను అందించబడింది. అయితే, CPC 1859లోని సెక్షన్ 378 ప్రకారం, కోర్టు ఆదేశాలకు తుది నిర్ణయం ఇవ్వాలని కోరింది.

CPC 1877 యొక్క సెక్షన్ 623:

"**623. తీర్పు పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తు**: బాధితుడు అని భావించే ఏ వ్యక్తి అయినా

(a) డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ పై అప్పీల్ అనుమతించబడి, అయితే దాని నుండి అప్పీల్‌కు ప్రాధాన్యత ఇవ్వనప్పుడు;

(b) డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ నుండి ఎటువంటి అప్పీల్ అనుమతించబడని ద్వారా; లేదా

(c) చిన్న కారణాల న్యాయస్థానం నుండి సూచనపై తీర్పు ద్వారా,

మరియు **కొత్త మరియు ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యాలను కనుగొనడం ద్వారా, తగిన శ్రద్ధ కనబరిచిన తర్వాత, అతని జ్ఞానంలో లేని లేదా డిక్రీ ఆమోదించబడిన లేదా ఆర్డర్ చేయబడిన సమయం అతను సమర్పించలేని, లేదా రికార్డులో కనిపించే ఏదైనా పొరపాటు లేదా లోపం కారణంగా**, లేదా మరేదైనా తగిన కారణాల వల్ల, అతనికి వ్యతిరేకంగా ఆమోదించబడిన డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ యొక్క పునఃసమీక్షను పొందాలని కోరుకుంటే, తీర్పు యొక్క పునఃసమీక్ష కోసం డిక్రీని ఆమోదించిన లేదా ఆర్డర్ చేసిన కోర్టుకు లేదా ఏదైనా ఉంటే, కోర్టు యొక్క పరిధి బదిలీ చేయబడిన కోర్టుకు దరఖాస్తు చేయండి.

ఒక డిక్రీ నుండి అప్పీల్ చేయని పక్షం, ఇతర పక్షం అప్పీల్ పెండింగ్‌లో ఉన్నప్పటికీ, అటువంటి అప్పీల్ యొక్క కారణం దరఖాస్తుదారు మరియు అప్పీలుదారుకు ఉమ్మడిగా ఉన్నప్పుడు లేదా ప్రతివాదిగా ఉన్నప్పుడు మినహా, తీర్పు యొక్క సమీక్ష కోసం దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు. అతను సమీక్ష కోసం దరఖాస్తు చేసుకున్న కేసును అప్పీల్ కోర్టుకు సమర్పించవచ్చు."

(ప్రాముఖ్యత అందించబడింది)

17. అందువలన, పునఃసమీక్షించడానికి ఒక పెద్ద అధికారం ఉనికిని గమనించిన శాసనసభ , "*తగిన శ్రద్ధ వహించిన తరువాత*" అనే పదాలను జోడించడం ద్వారా ఒక మార్పును తీసుకువచ్చింది. అదనంగా, "*రికార్డు లో ప్రముఖంగా కనిపించే ఏదైనా పొరపాటు లేదా లోపం కారణంగా*" అనే పదాలను కూడా జోడించారు. ఈ స్పృహతో కూడిన చేరిక పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని స్పష్టంగా పరిమితం చేస్తుంది.

CPC1908 యొక్క సెక్షన్ 114

"**114. పునఃసమీక్ష**. – పైన చెప్పిన విధంగా, తను బాధిత వ్యక్తి అయినా,–

(a) ఈ కోడ్ ద్వారా అప్పీలును అనుమతించే ఒక డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వు ద్వారా, కానీ దాని నుండి అప్పీలుకు అబ్యర్థన ఇవ్వబడలేదు,

(b) ఈ కోడ్ ద్వారా ఎటువంటి అప్పీల్ అనుమతించబడని డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ ద్వారా, లేదా

(c) స్మాల్ కాజస్ కోర్టు సూచనపై ఒక నిర్ణయం ద్వారా, డిక్రీని జారీ చేసిన లేదా ఉత్తర్వు చేసిన న్యాయస్థానానికి తీర్పును పునఃసమీక్షించడానికి దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు మరియు కోర్టు తనకు తగినదిగా భావించిన విధంగా, దానిపై అటువంటి ఉత్తర్వును జారీ చేయవచ్చు."

CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1

"**1. తీర్పు పునఃసమీక్షకు దరఖాస్తు**.- (1) తాను భాదితుడు గా భావించే ఏ వ్యక్తి అయినా—

(a) ఒక డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వు ద్వారా అప్పీలు అనుమతించబడి, కానీ దాని నుండి అప్పీలుకు అబ్యర్దన ఇవ్వబడకుంటే,
(b) అప్పీలుకు అనుమతించబడని డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వు ద్వారా, లేదా
(c) స్మాల్ కాజస్ కోర్టు సూచన మేరకు తీసుకున్న నిర్ణయం ద్వారా,

మరియు, క్రొత్త మరియు ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యాలను కనుగొనడం ద్వారా, తగిన శ్రద్ధ వహించిన తరువాత, డిక్రీ జారీ చేయబడినప్పుడు లేదా ఉత్తర్వు జారీ చేయబడినప్పుడు లేదా ఆదేశించబడిన సమయంలో అతను సమర్పించలేని సాక్ష్యం కనుగొన్నప్పుడు లేదా రికార్డు ముఖంగా కనిపించే ఏదైనా పొరపాటు లేదా దోషం కారణంగా, లేదా మరేదైనా తగిన కారణం వల్ల, తనకు వ్యతిరేకంగా జారీ చేయబడిన డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వును పునఃసమీక్షించాలనుకునేవారు, డిక్రీ జారీ చేసిన లేదా ఉత్తర్వు చేసిన కోర్టు తీర్పును పునఃసమీక్షించడానికి దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు.

(2) డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ నుండి అప్పీల్ చేయని పక్షం, ఇతర పక్షాల ద్వారా అప్పీల్ పెండింగ్‌లో ఉన్నప్పటికీ, అటువంటి అప్పీల్ యొక్క కారణం దరఖాస్తుదారు మరియు అప్పీలుదారుకు సాధారణమైన చోట లేదా ప్రతివాదిగా ఉన్నప్పుడు మినహా తీర్పును పునఃసమీక్షించడానికి దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు, అతను పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తు చేసుకున్న కేసును అప్పీల్ కోర్టుకు సమర్పించవచ్చు.

[*వివరణ.*- కోర్టు తీర్పు ఆధారితమైన చట్టం యొక్క నిర్ణయం మరే ఇతర కేసులోనైనా ఉన్నత న్యాయస్థానం యొక్క తదుపరి నిర్ణయం ద్వారా ప్రతికూలం చేయబడుట లేదా సవరించబడింది అనే వాస్తవం అటువంటి తీర్పును పునఃసమీక్షించడానికి ప్రాతిపదిక కాకూడదు.]"

(ప్రాముఖ్యత అందించబడింది)

18. సెక్షన్ 114, CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1తో కలిపి, 1977 లో సవరణ ద్వారా చేర్చబడిన ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1 యొక్క వివరణ మినహా, CPC 1877 లోని సెక్షన్ 623 మాదిరిగానే ఉంటుంది. CPC1908 లోని సెక్షన్ 114 పునఃసమీక్ష దాఖలు చేయగల పరిస్థితులు, సందర్భాలు మరియు పరిస్థితుల గురించి చెబుతుంది. ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1 కింద ఇవ్వబడిన దానికి మించి "అది తగినదిగా భావించే విధంగా" అనే పదాలను అర్థం చేసుకోలేము. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, సెక్షన్ 114ని ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1తో పాటు చదవాలి. వాటిని కలిపి చదవాల్సి ఉన్నప్పటికీ, సెక్షన్ 114 మరింత విధానపరమైనది, అయితే ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1 గణనీయంగా ముఖ్యమైనది.

19. "*తగిన శ్రద్ధ*" అనే పదాలు వాస్తవానికి ఒకటి అయినప్పటి , పునఃసమీక్షను కోరే వ్యక్తిపై ఎక్కువగా భారం పడుతుంది. ఇది సహేతుకమైన మరియు వివేకవంతమైన వ్యక్తి యొక్క కోణం నుండి చూడాలి. ఏదైనా సాక్ష్యాన్ని లేదా విషయాన్ని కనుగొనడంపై వెసులుబాటు కల్పించినప్పటికీ, ఇది గతంలో కోర్టుకు అందుబాటులో లేనిదిగా ఉండాలి. తగిన శ్రద్ధ ఉన్నప్పటికీ అది దాఖలు చేయబడలేదు, అంటే అది అందుబాటులో ఉండాలి మరియు అందువల్ల కనీసం డిక్రీని జారీ చేసే సమయంలోనైనా ఉనికిలో ఉండాలి.

20. రికార్డుల్లో తప్పులు లేదా పొరపాట్లు కనిపిస్తే, కోర్టు కప్పిపుచ్చడంలో అప్పీలేట్ కోర్టుగా వ్యవహరించకుండా, పునర్విచారణకు పాల్పడకుండా అడ్డుకుంటుంది. ఒక నిర్ణయం, ఎంత తప్పుగా ఉన్నప్పటికీ, సమీక్షకు ఎప్పుడూ ఒక కారకం కాజాలదు, కానీ అప్పీలులో మాత్రమే సరిదిద్దబడుతుంది. అటువంటి పొరపాటు లేదా లోపం రికార్డు ముఖం మీదే స్పష్టంగా కనిపించాలి. ఈ లోపాన్ని కేవలం పరిశీలనలో గుర్తించేంత తీవ్రంగా ఉండాలి, మరియు పునఃసమీక్ష రూపంలో జోక్యం అవసరమయ్యేంత స్పష్టంగా తప్పిదం ఉండాలి. చట్టానికి సంబంధించినవి కాబట్టి, కొత్తగా విచారణకు ఆస్కారం లేదు. రెండోసారి తీర్పు వెలువరించే ప్రక్రియలో జోక్యం చేసుకోవాల్సిన అవసరం కోర్టుకు లేదు. బదులుగా, ఇది స్పష్టమైన తప్పు లేదా లోపం ఉనికిని మాత్రమే పరిశీలించాలి. రెండు అభిప్రాయాలు సాధ్యమైనప్పటికీ, అర్హతను పరిశీలించడం ద్వారా, కోర్టు జోక్యం చేసుకోకూడదు.

21. ఆ దశలో, దాఖలు చేయబడిన విషయాలు, అటువంటివి మొదటిగా అర్హత కలిగి ఉండాలి, దానిని పరిగణనలోకి తీసుకుంటే, అది తీర్పును తిప్పికొట్టే తార్కిక ప్రభావాన్ని కలిగి ఉండాలి. CPC యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1, 1908 మూడు వేర్వేరు పరిస్థితులలో న్యాయస్థానాలచే పునఃసమీక్షా అధికారాన్ని ఉపయోగించవచ్చని సూచిస్తుంది, అయితే ఈ సందర్భాలను సారూప్య పద్ధతిలో చదవాలి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, కోర్టుకు పరిమితి అధికారం ఇవ్వబడిందని అర్థం చేసుకునే విధంగా వాటిని చదవాలి. చెప్పినట్లుగా, "*మరేదైనా తగిన కారణం కోసం*" అనే పదాలను పరిధిని పునరుద్ఘాటిస్తూ మునుపటి రెండు వర్గాలతో కలిపి చదవాలి. న్యాయపరమైన విచక్షణాధికారం కాబట్టి, దానిని సునిశితంగా, అరుదైన సందర్భాల్లో వినియోగించాలి. ఇది నిబంధన యొక్క కఠినతకు, లోబడి మినహాయింపు ద్వారా ఉపయోగించే అధికారం.

22. ఒక తదుపరి సంఘటన పునఃసమీక్షకు ఆధారం కాజాలదు. CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1 యొక్క సబ్-క్లాజ్ (c) డిక్రీ ఆమోదించబడిన సమయంలో సమర్పించిన ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యం అందుబాటులో ఉండాలని స్పష్టంగా పేర్కొంది. ఇది నియమానికి సంబంధించిన విషయం. చాలా అరుదైన సందర్భంలో, ఒక మినహాయింపును విడగొట్టవచ్చు. పైన చెప్పిన విషయం లేదా సాక్ష్యం అసాధారణమైన నాణ్యత కలిగి ఉన్నప్పుడు మాత్రమే, అటువంటి మినహాయింపును ఉపయోగించవచ్చు. ఇది ఒక కొత్త విషయం లేదా సాక్ష్యాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి, కానీ ఇది కూడా ముఖ్యమైనది.

23. పేర్కొన్న అధికారాన్ని అమలుచేసేటప్పుడు, కోర్టు మొదట అటువంటి అవసరం యొక్క స్పష్టమైన విలువను తనిఖీ చేయాలి, ముఖ్యంగా అది ఉద్భవించిన పరిస్థితులతో సహా, ప్రత్యేకించి దీనికి సహజంగా అధికార పరిధి లేనప్పుడు లేదా సాక్ష్యాలను చట్టంలో ఆమోదయోగ్యం చేయలేనప్పుడు అందువల్ల అది సంబంధితం కాదు. అటువంటి పరిస్థితిలో, పునఃసమీక్ష దరఖాస్తును నిర్ణయించడంలో ముందుకు సాగే ప్రసక్తే లేదు.

పూర్వాపరాలు

24. ఇప్పుడు, మనం చర్చించిన పై న్యాయ సూత్రం మీద ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పులను మనం రికార్డులో పెడదాం,

అప్పీల్ న్యాయపరిధిలో అప్పీలేట్ కోర్టు అధికారాలతో సమీక్ష అధికారాన్ని గందరగోళం చేయకూడదు.

- అరిబమ్ తులేశ్వర్ శర్మ వర్సెస్ అరిబమ్ పిషక్ శర్మ మరియు ఇతరులు, (1979) 4 SCC 389

> "3. జ్యుడీషియల్ కమిషనర్ తన పూర్వీకుల ఉత్తర్వులను పునఃసమీక్షించడానికి రెండు కారణాలు చెప్పారు. మొదటిది, 1948-49 సంవత్సరంలో కూడా ప్రతివాదులు స్థలాలను స్వాధీనం చేసుకున్నారని మరియు అప్పటికి, అది మంజూరు చేయబడి ఉంటాయని చూపించే, రెండు ముఖ్యమైన పత్రాలను Exs.A/1 అండ్ A/3 అతని పూర్వీకులు విస్మరించారు. రెండవది, అప్పీలుదారు ఒకే రిట్ పిటిషన్ లో, వేర్వేరు ప్రతివాదులకు అనుకూలంగా చేసిన పరిష్కారాన్ని, ప్రశ్నించడానికి అనుమతించడంలో ప్రత్యేక హక్కు చట్టవిరుద్ధతగా ఉంది. జ్యుడీషియల్ కమీషనర్ పేర్కొన్న కారణాలలో ఏదీ పునఃసమీక్షకు కారణం కాదని మేము భయపడుతున్నాము. శివదేవ్ సింగ్ వర్సెస్ పంజాబ్ రాష్ట్రం (AIR 1963 SC 1909), కేసులో కోర్టు చెప్పిన మాట వాస్తవమే, న్యాయ విచ్ఛిన్నాన్ని నిరోధించడానికి లేదా అది చేసిన తీవ్రమైన మరియు స్పష్టమైన పొరపాటులను సరిదిద్దడానికి సంపూర్ణ అధికార పరిధిలోని, ప్రతి న్యాయస్థానంలో ఉన్న పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని హైకోర్టు ఉపయోగించకుండా నిరోధించడానికి రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 226 లో ఏమీ లేదు. **కానీ, పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని వినియోగించడానికి ఖచ్చితమైన పరిమితులు ఉన్నాయి.** పునఃసమీక్ష యొక్క అధికారాన్ని కొత్త మరియు ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యాలను కనుగొనడంపై ఉపయోగించవచ్చు, ఇది తగిన శ్రద్ధను ఉపయోగించిన తరువాత, పునఃసమీక్షను కోరుకునే వ్యక్తికి తెలియదు లేదా ఉత్తర్వు ఇచ్చిన సమయంలో అతను సమర్పించలేదు; రికార్డు ముఖంలో ఏదైనా పొరపాటు లేదా లోపం కనిపించిన చోట దీనిని ఉపయోగించవచ్చు; ఏదైనా సారూప్య ప్రాతిపదికన కూడా దీనిని ఉపయోగించవచ్చు. కానీ, అర్హతల ఆధారంగా ఈ నిర్ణయం తప్పు అనే కారణంతో దాన్ని అమలు చేయలేకపోవచ్చు. అది అప్పీల్ కోర్టు యొక్క ప్రావిన్స్ అవుతుంది. పునఃసమీక్షా అధికారాన్ని అప్పీలేట్ అధికారాలతో గందరగోళం చేయకూడదు, ఇది సబార్డినేట్ కోర్టు చేసిన అన్ని రకాల పొరపాటులను సరిదిద్దడానికి అప్పీలేట్ కోర్టుకు వీలు కల్పిస్తుంది."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

పైకి కనపడే రికార్డ్ పై లోపం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది

- నార్తర్న్ ఇండియా క్యాటరర్స్ (ఇండియా) లిమిటెడ్ వర్సెస్ ఢిల్లీ లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్, (1980) 2 SCC 167

"**8. కేవలం పునర్విచారణ, కేసు తాజా నిర్ణయం కోసమే ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పును పునఃసమీక్షించాలని కోరే హక్కు ఒక పక్షానికి లేదనేది సుస్పష్టం. సాధారణ సూత్రం ఏమిటంటే, కోర్టు వెలువరించిన తీర్పు అంతిమమైనది, మరియు గణనీయమైన మరియు బలీయమైన స్వభావం ఉన్న పరిస్థితులు అలా చేయవలసిన అవసరం వచ్చినప్పుడు మాత్రమే ఆ సూత్రం నుండి నిష్క్రమించడం సమర్థించబడుతుంది**: *సజ్జన్ సింగ్ వెర్సస్ రాజస్థాన్ రాష్ట్రం* [AIR 1965 SC 845 : (1965) 1 SCR 933, 948 : (1965) 1 SCJ 377]. ఉదాహరణకు, అసలు విచారణ సమయంలో ఒక భౌతిక చట్టబద్ధమైన నిబంధనపై కోర్టు దృష్టిని ఆకర్షించకపోతే, కోర్టు తన తీర్పును పునఃసమీక్షిస్తుంది: *G.L. గుప్తా వెర్సస్ D.N. మెహతా* [(1971) 3 SCC 189 : 1971 SCC (Cri) 279 : (1971) 3 SCR 748, 750]. స్పష్టమైన తప్పు జరిగినట్లయితే, పూర్తి మరియు సమర్థవంతమైన న్యాయం చేయడానికి ఉత్తర్వు జారీ చేయాల్సిన అవసరం ఉంటే కోర్టు తన తీర్పును తిరిగి తెరవవచ్చు: *O.N. మొహింద్రూ v. వెర్సస్ జిల్లా. న్యాయమూర్తి, ఢిల్లీ* [(1971) 3 SCC 5 : (1971) 2 SCR 11, 27] . రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 137 ద్వారా తన తీర్పులను పునఃసమీక్షించే అధికారం సుప్రీంకోర్టుకు ఇవ్వబడింది మరియు ఆ అధికారం పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా చట్టం యొక్క నిబంధనలకు లేదా ఆర్టికల్ 145 కింద చేసిన నిబంధనలకు లోబడి ఉంటుంది. సివిల్ ప్రొసీడింగ్‌లో, పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తు సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్‌లోని ఆర్డర్ 47 రూల్ 1లో పేర్కొన్న ప్రతిపదికపై మరియు రికార్డ్ లో పైకి స్పష్టంగా కనిపించే లోపం కారణంగా, క్రిమినల్ ప్రొసీడింగ్‌లో మాత్రమే పరిగణించబడుతుంది (ఆర్డర్ XL రూల్ 1, సుప్రీం కోర్ట్ రూల్స్, 1966). **అయితే, విచారణ స్వభావం ఎలా ఉన్నప్పటికీ, పునఃసమీక్ష ప్రక్రియను కేసు యొక్క అసలు విచారణతో సమానం చేయడం సాధ్యం కాదు, మరియు కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు యొక్క ముగింపును పునఃపరిశీలించబడదు, "స్పష్టమైన తప్పిదం లేదా పేటెంట్ తప్పిదం లేదా తీవ్రమైన దోషం వంటి తీవ్రమైన పొరపాట్లు గతంలో న్యాయపరమైన తప్పిదం వల్ల సంభవించాయి": సౌ చంద్ర కాంటే వర్సెస్ షేక్ హబీబ్ [(1975) 1 SCC 674 : 1975 SCC (టాక్స్) 200 : (1975) 3 SCR 933]**.

9. ఇప్పుడు, ప్రతివాది తరఫున వాదించడానికి నియమించబడిన అదనపు సొలిసిటర్ – జనరల్ ఇంత శ్రద్ధగా సేకరించి మా ముందు ఉంచిన చాలా చట్టపరమైన విషయాలను అప్పీళ్లు విన్నప్పుడు మా దృష్టికి తీసుకురాలేదు అనే వాస్తవంతో పాటు, తీర్పులో లోపం ఉందో లేదో కూడా మనం పరిశీలించవచ్చు. ఈ అంశంపై రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ అభిప్రాయాలు వ్యక్తమైతే, అలాంటి పొరపాటు ఉందని, వాటిలో కేవలం ఒకదాన్ని మాత్రమే ఈ వివాదాన్ని అంగీకరించవచ్చని చెప్పవచ్చు. అసలు తీర్పులో కోర్టు అవలంబించిన అభిప్రాయం, రికార్డులో పేర్కొన్న అంశాలకు సంబంధించి సాధ్యమైన అభిప్రాయమైతే, రికార్డులో ఉన్న లోపం స్పష్టంగా కనిపిస్తోందని భావించడం కష్టం."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

- పార్షన్ దేవి వర్సెస్ సుమిత్రి దేవి, (1997) 8 SCC 715

"9. ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC ప్రకారం, రికార్డులో ఏదైనా పొరపాటు లేదా లోపం స్పష్టంగా కనిపిస్తే, ఇతర విషయాల మధ్య సమీక్షించడానికి, తీర్పు తెరవబడుతుంది. ఒక పొరపాటు స్వీయ-స్పష్టంగా కనిపించదు మరియు తార్కిక ప్రక్రియ ద్వారా గుర్తించబడాలి, ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC కింద కోర్టు తన పునఃసమీక్షా అధికారాన్ని ఉపయోగించడాన్ని సమర్థించే రికార్డుల ముందు కనిపించే లోపం అని చెప్పలేము. ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC క్రింద అధికార పరిధిని అమలు చేయడంలో పొరపాటు నిర్ణయాన్ని "మరల వినడం మరియు సరిదిద్దడం" అనుమతించబడదు. రివ్యూ పిటిషన్ కు పరిమిత ప్రయోజనం ఉందని గుర్తుంచుకోవాలి మరియు "ప్రధాన అప్పీలు"గా అనుమతించబడదు.

10. ఈ స్థిరమైన వైఖరిని పరిగణనలోకి తీసుకుంటే, శర్మ, J., ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC దిగువ కోర్టులో ఉన్న అధికార పరిధిని స్పష్టంగా ఉల్లంఘించినట్లు, మేము కనుగొన్నాము. "తదనుగుణంగా, ప్రశ్నార్థకమైన ఉత్తర్వును సమీక్షించారు మరియు ప్రశ్నార్థకమైన డిక్రీ మిశ్రమ స్వభావం కలిగి ఉందని, దీనిలో తప్పనిసరి మరియు నిషేధాజ్ఞలు రెండూ అందించబడ్డాయి" అని శర్మ, J యొక్క పరిశీలనలు ఉన్నాయి, అందువల్ల ఈ కేసు ఆర్టికల్ 182 పరిధిలోకి వచ్చింది మరియు ఆర్టికల్ 181 ద్వారా కాదు, ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC పరిధిలోకి వస్తుందని చెప్పలేము. ***తప్పుడు నిర్ణయానికి మరియు రికార్డులో ఉన్న పొరపాటుకు మధ్య స్పష్టమైన వ్యత్యాసం ఉంది. మొదటిది పై ఫోరం ద్వారా సరిదిద్దగలిగినప్పటికీ, రెండవది పునఃసమీక్షా అధికార పరిధిని ఉపయోగించడం ద్వారా మాత్రమే సరిదిద్దవచ్చు***. ఆక్షేపిత ఉత్తర్వును జారీ చేస్తున్నప్పుడు, శర్మ, జె., తేదీ.25-4-1989 నాటి సివిల్ రివిజన్‌లోని ఉత్తర్వును చాలా పదాలలో చెప్పకపోయినా, *పొరపాటు* నిర్ణయంగా గుర్తించారు. వాస్తవానికి, శర్మ, జె., ఆ ఉత్తర్వును జారీ చేసేటపుడు, ఆ రికార్డులో ఒక పొరపాటు లేదా దోషం స్పష్టంగా కనిపించిందని, అది అటువంటి స్వభావం కలిగినది కాదని, "దీర్ఘకాలిక కారణాల ప్రక్రియ ద్వారా దానిని కనుగొనవలసి ఉంది" అని నమోదు చేశాడు మరియు గుప్తా, జె యొక్క ఆదేశాలకు విరుద్ధంగా ముందుకు సాగాడు. ఏదేమైనా, చట్టబద్ధంగా పవిత్రమైన పదబంధాల యాంత్రిక ఉపయోగం, సమీక్షా అధికార పరిధిని ఉపయోగించి జారీ చేసిన ఉత్తర్వు యొక్క నిజమైన అర్థాన్ని తగ్గించదు. కేసు యొక్క వాస్తవాలు మరియు ఈ పరిస్థితులలో రివ్యూ పిటిషన్‌ను ఆశ్రయించడం అనుమతించబడదు. బాధిత కోర్టు నిర్ణీత రుణగ్రస్తులు తగిన ప్రక్రియ ద్వారా గుప్తా, J.ల ఉత్తర్వులను రద్దు చేయడానికి పై ఫోరాన్ని ఆశ్రయించవచ్చు, కానీ రివ్యూ పిటిషన్ లో వివరించిన ప్రాతిపదికపై గుప్తా, Jల ఉత్తర్వులను "పునఃసమీక్షించాలని" కోరే అవకాశం వారికి లేదు. ఈ విషయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని, శర్మ, J.ల ఉత్తర్వులను కొనసాగించలేమని మేము భావిస్తున్నాము మరియు తదనుగుణంగా, మేము ఈ అప్పీలును అంగీకరిస్తున్నాము మరియు తేదీ.6-3-1997 నాటి ఉత్తర్వులను రద్దు చేస్తున్నాము."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1లో 'మరేదైనా తగిన కారణం కొరకు' అనే పదాల అర్థం

- చజ్జు రామ్ వర్సెస్. నెకి, 1922 SCC OnLine PC 11

"...న్యాయమూర్తులు ఎదుర్కోవాల్సిన ప్రశ్న, అప్పీల్ కోర్టుకు అప్పీలుకు సంబంధించినది కాదని, ఇప్పటికే కేసును పరిష్కరించిన కోర్టు పునఃసమీక్షకు సంబంధించినదని గమనించాలి. ఇంగ్లండ్‌లో ఖచ్చితంగా పరిమిత పరిస్థితుల్లో మాత్రమే, అటువంటి పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తును స్వీకరిస్తారు. అయితే, భారతదేశంలో అప్పీల్ తో పాటు పునఃసమీక్షకు చట్టం ద్వారా చాలా కాలంగా వెసులుబాటు ఉంది. కానీ, భారతీయ లిఖిత శాసనాన్ని కల్పించే హక్కు కాబట్టి, అటువంటి చట్టబద్ధమైన చట్టం, నిజంగా ఏమి అనుమతిస్తుందో చూడటం అవసరం. ప్రస్తుత కేసుకు వర్తించే చట్టం సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, 1908 యొక్క O. 47, R. 1 ద్వారా రూపొందించ బడింది. ఈ నియమం క్రింది నిబంధనలలో అమలు చేయబడింది:-

"ఏ వ్యక్తి అయినా బాదితుడు అని భావించడం, (a) అప్పీలును అనుమతించే ఒక డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వు ద్వారా, కానీ దాని నుండి అప్పీలుకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వకుండా (b) దీని ద్వారా ఎటువంటి అప్పీల్ అనుమతించబడని డిక్రీ లేదా ఆర్డర్ ద్వారా, లేదా (c) స్మాల్ కాజస్ కోర్టు నుండి ఒక సూచనపై ఒక నిర్ణయం ద్వారా, మరియు డిక్రీ జారీ చేయబడినప్పుడు లేదా ఉత్తర్వు జారీ చేయబడినప్పుడు, తెలియని కొత్త మరియు ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యాలను, తగిన శ్రద్ధ వహించిన తరువాత కనుగొనడం ద్వారా అతనికి తెలియకుండానే అతను దానిని సమర్పించలేకపోయాడు అని, లేదా రికార్డులో కనిపించే ఏదైనా పొరపాటు లేదా లోపం వల్ల లేదా **మరేదైనా తగిన కారణం వల్ల**, తనకు వ్యతిరేకంగా జారీ చేయబడిన డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వును పునఃసమీక్షించాలని కోరుకోవడం వల్ల, తీర్పును పునఃసమీక్షించడానికి డిక్రీ జారీ చేసిన లేదా ఉత్తర్వులు జారీ చేసిన న్యాయస్థానానికి దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు."

XXX XXX XXX

సివిల్ ప్రొసీజర్ కోడ్, 1908లోని ఆర్డర్ 47లోని భాషను దాని చరిత్రను, దానిపై నిర్ణయాలను ప్రస్తావించకుండా అర్థం చేసుకునే స్వేచ్ఛ న్యాయమూర్తులకు ఉందని భావిస్తే, వారి కర్తవ్యం కష్టమైనదిగా అనిపించదు. ఎందుకంటే, అప్పీలు కోర్టుకు అప్పీలు చేయడం ద్వారా ఇదివరకే ఇచ్చిన తీర్పు, కోర్టు సమీక్ష ద్వారా ప్రక్రియను, ఈ నియమావళి పరిశీలిస్తుందని స్పష్టమవుతోంది. కేవలం సమీక్షకు మాత్రమే అనుమతించబడిన మూడు సందర్భాలు, రికార్డులో స్పష్టంగా కనిపించే ఆపద, పొరపాటు లేదా లోపం లేదా "మరేదైనా తగిన కారణం" ద్వారా విస్మరించబడిన కొత్త విషయాలు. మొదటి రెండు ప్రత్యామ్నాయాలు ప్రస్తుత కేసులో వర్తించవు, ఇవన్నీ ఉంటే "సరిపోతుంది" అనే పదం సహజంగానే ఇదివరకే పేర్కొన్న రెండింటిని పోలిన ఒక రకమైన అర్థంగా చదవబడుతుంది, అనగా, కొత్త మరియు

ముఖ్యమైన విషయాలను కోర్టు దృష్టికి తీసుకురావడంలో వైఫల్యం లేదా రికార్డులో ఉన్న లోపాన్ని క్షమించడం. కానీ, "సరిపోతుంది" అనే ఈ పరిమిత ఏర్పాటును అవలంబించే ముందు, మొదటగా,పునఃసమీక్షకు సంబంధించిన నిబంధనను 1908లో మొదటిసారిగా కోడ్ లో ప్రవేశపెట్టలేదని, మునుపటి చట్టంలో చేసిన మునుపటి నిబంధన యొక్క సవరణగా కనిపిస్తుందని గుర్తుంచుకోవడం అవసరం: రెండవది, భారతదేశంలోని ఒక న్యాయస్థానానికి తన స్వంత డిక్రీని వరుస శాసన నిబంధనల కింద పునఃసమీక్షించే అధికారం ఎంతవరకు ఉంది అనేది చాలా న్యాయపరమైన వివరణకు సంబంధించిన అంశం, అయితే అన్ని సందర్భాల్లో సామరస్యంగా లేదు. ఇండియన్ కోడ్ ఇచ్చిన అధికారం, ఇంగ్లాండ్‌లో ఉన్న చాలా పరిమితం చేయబడిన శక్తికి భిన్నంగా ఉందని చార్లెస్ బ్రైట్ అండ్ కో., వర్సెస్ సెల్లర్ [[1904] 1 K.B. 6.], ఇక్కడ అప్పీల్ కోర్ట్ ఇంగ్లాండ్‌లోని ప్రక్రియ యొక్క చరిత్రను చర్చించింది మరియు దాని పరిమితులను వివరించింది.

XXX XXX XXX

న్యాయమూర్తులు అనేక మంది అధికారాలను పరిశీలించారు, మరియు వారు సూచించిన అంశంపై న్యాయపరమైన అభిప్రాయాలు, చాలా వైరుధ్యాలు ఉన్నాయని కనుగొన్నారు. ఏ నిర్ణయమైనా తాము పాటించాల్సిన బాధ్యత ఉందని స్పష్టం చేసేంతగా, ఇరువైపుల ఏ దిశలోనూ అటువంటి ఆధిక్యత లేదు. మునుపటి కేసులలో కొన్ని నిర్ణయాలు అప్పుడు అమల్లో ఉన్న విస్తృతమైన వ్యక్తీకరణ రూపం ద్వారా ప్రభావితమై ఉండవచ్చు, మరియు ఈ నిర్ణయాలు తరువాతి, నియమావళిని పరిశీలించిన సందర్భాల్లో, చట్టసభ యొక్క ఉద్దేశ్యాన్ని మార్చకుండా ఉన్నాయని భావించిన న్యాయమూర్తులకు, ప్రాముఖ్యత కలిగి ఉండవచ్చు. కానీ, న్యాయమూర్తులు 1877 మరియు 1908 కోడ్‌లలో ఉపయోగించిన భాష, మునుపటి చట్టంలో ఉపయోగించిన భాషపై లేవనెత్తిన ప్రశ్నలను బహిరంగంగా ఉంచడానికి ఉద్దేశించబడిందని, భావించలేకపోతున్నారు. O.47లోని R.1ను ఈ రోజు పునఃసమీక్షకు అనుమతించిన పరిమితుల గురించి ఖచ్చితంగా చదవాలని, మునుపటి మరియు వేర్వేరు చట్టాల కింద ఆచరణ గురించి ప్రస్తావించడం మరియు తప్పుదోవ పట్టించే విధంగా ఉందని, వారు భావిస్తున్నారు. కాబట్టి దానిని అర్థం చేసుకుంటే, వారు "ఏదైనా ఇతర తగిన కారణం" అనే పదాలను అర్థం చేసుకుంటారు, కనీసం ఇంతకు ముందు పేర్కొన్న వాటికి సమానమైన ప్రాతిపదికపై తగిన కారణంగా అర్థం చేసుకుంటారు. విల్బర్‌ఫోర్స్, J., మరియు స్కాట్ స్మిత్, J., మరియు విల్బర్‌ఫోర్స్, J. మరియు లెరోసిగ్నోల్, J.తో కూడిన వరుసగా రెండవ మరియు మూడవ ధర్మాసనములు తీసుకున్న క్రమమును, పునఃసమీక్షించే అధికారం నుండి అటువంటి వివరణ మినహాయించింది. ఫలితంగా, ఈ రెండు ధర్మాసనములు ఇచ్చిన తీర్పులను రద్దుచేయాలి, స్కాట్ స్మిత్, J., లెస్లీ జోన్స్,J లతో కూడిన ప్రధాన న్యాయస్థానం యొక్క ధర్మాసనం తీర్పును పునరుద్ధరించాలి, తద్వారా దావా కొట్టివేయబడుతుంది. ప్రతివాది–వాది ఇక్కడ మరియు దిగువ కోర్టులలో ఖర్చులను చెల్లించాలి."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

కొత్త విషయం లేదా సాక్ష్యం యొక్క పరిశోదన

- **W.B రాష్ట్రం v. కమల్ సేన్‌గుప్తా, (2008) 8 SCC 612**

"21. ఈ దశలో, కొత్త విషయం లేదా సాక్ష్యాలను కనుగొన్న ప్రాతిపదికపై పునఃసమీక్ష కోరినప్పుడు, అటువంటి విషయం లేదా సాక్ష్యం తప్పనిసరిగా సంబంధితంగా ఉండాలి మరియు అదే దాఖలు చేయబడి ఉంటే, అది తీర్పును మార్చే స్వభావం కలిగి ఉండాలి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, కేవలం కొత్త లేదా ముఖ్యమైన విషయం లేదా సాక్ష్యాలను కనుగొనే హక్కు ప్రకారం, ఇది సమీక్షించడానికి సరిపోదు. అంతే కాదు, అటువంటి అదనపు విషయం లేదా సాక్ష్యాలు తమకు తెలియవని, తగిన జాగ్రత్తలు తీసుకున్న తర్వాత కూడా, వాటిని కోర్టు ముందు ప్రవేశపెట్టలేకపోయామని పునఃసమీక్ష కోరే పక్షం చూపించాలి.

22. "పొరపాటు లేదా లోపం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది" అనే పదం దాని అర్థం ద్వారానే ఒక లోపాన్ని సూచిస్తుంది, ఇది కేసు యొక్క రికార్డు నుండి స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది మరియు వాస్తవాలు లేదా చట్టపరమైన స్థితి యొక్క వివరణాత్మక పరిశీలన, పరిశోధన మరియు వివరణ అవసరం లేదు. ఒక పొరపాటు స్వయముగా స్పష్టంగా కనిపించకపోతే మరియు దానిని గుర్తించడానికి సుదీర్ఘ చర్చ మరియు తార్కిక ప్రక్రియ అవసరం, అయితే, దానిని ఆర్డర్ 47 రూల్ 1 CPC లేదా చట్టంలోని సెక్షన్ 22 (3) (f) ప్రయోజము కోసం రికార్డులో కనిపించే దోషంగా పరిగణించలేము. మరో రకంగా చెప్పాలంటే, ఒక ఉత్తర్వు లేదా నిర్ణయం లేదా తీర్పు చట్టంలో తప్పుగా ఉన్నంత మాత్రాన లేదా వాస్తవం లేదా చట్టం ఆధారంగా కోర్టు/ట్రిబ్యునల్ భిన్నమైన అభిప్రాయాన్ని తీసుకొని ఉండవచ్చు, అనే కారణంతో సరిదిద్దబడదు. ఏదేమైనా, పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని ఉపయోగించేటప్పుడు, సంబంధిత కోర్టు/ట్రిబ్యునల్, తన తీర్పు/నిర్ణయంపై అప్పీలులో విశ్రమించగుడదు."

CPC 1908 యొక్క ఆర్డర్ XLVII రూల్ 1లో పేర్కొనబడ్డ నిర్దేశిత ప్రాతిపదికన మాత్రమే, ఆర్డర్ సమీక్షించబడుతుంది.

- **శ్రీ రామ్ సాహు వర్సెస్ వినోద్ కుమార్ రావత్, (2021) 13 SCC 1**

"10. పునఃసమీక్ష యొక్క పరిధిని అర్థం చేసుకోవడానికి, సెక్షన్ 114 CPC యొక్క ఉద్దేశ్యం మరియు పరిధిని ఈ కోర్టు చర్చించడం సముచితంగా ఉంటుంది, ఎందుకంటే, ఒక వ్యక్తి తనను తాను డిక్రీ ద్వారా లేదా అప్పీలుకు అనుమతించే కోర్టు ఉత్తర్వు ద్వారా ఆక్షేపించినప్పుడు, అప్పీల్ కు ప్రాధాన్యత ఇవ్వనప్పుడు లేదా ఒక ఉత్తర్వు మరియు డిక్రీకి వ్యతిరేకంగా అప్పీల్ చేయడానికి అవకాశం లేనప్పుడు, డిక్రీ లేదా ఉత్తర్వు యొక్క పునఃసమీక్ష కొరకు దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు, పునఃసమీక్ష కోసం ఇది ఒక ముఖ్యమైన

నిబంధన, ఎందుకంటే, కేసు కోర్టులో ఉండవచ్చు, అది డిక్రీని ఆదేశించవచ్చు లేదా ఆమోదించవచ్చు. సెక్షన్ 114 CPC ని క్షుణ్ణంగా చదవడం ద్వారా, సెక్షన్ 114 CPC కింద పేర్కొన్న ప్రామాణిక పునఃసమీక్షా అధికారం, పునఃసమీక్షా అధికారాన్ని ఉపయోగించడంలో షరతుగా, ఎటువంటి షరతును విధించలేదని లేదా పేర్కొన్న సెక్షన్ తన నిర్ణయాన్ని పునఃసమీక్షించడానికి, తన అధికారాన్ని వినియోగించడానికి కోర్టుపై ఎటువంటి నిషేధాన్ని విధించలేదని తెలుస్తోంది. అయితే, ఇక్కడ విపులంగా చర్చించబడిన ఆర్డర్ 47 రూల్ 1CPCలో పేర్కొన్న నిర్దేశిత కారణాలపై మాత్రమే ఒక ఉత్తర్వును కోర్టు పునఃసమీక్షించగలదు, పునఃసమీక్ష కోసం దరఖాస్తు, అప్పీల్ కంటే ఎక్కువ పరిమితం చేయబడింది మరియు ఆర్డర్ 47 రూల్ 1CPCలో పేర్కొన్న నిర్దిష్ట పరిమితికి సంబంధించి, పునఃసమీక్ష కోర్టు పరిమిత అధికార పరిధిని కలిగి ఉంటుంది. పునఃసమీక్ష అధికారాలను అంతర్లీన శక్తిగా ఉపయోగించలేము, లేదా పునఃసమీక్షా అధికారం వైఖరితో అప్పీలేట్ అధికారాన్ని ఉపయోగించలేము.

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

పునఃసమీక్షలో సాక్ష్యాధారాలను తిరిగి అంచనా వేయలేము

- **కేరళ SEB వర్సెస్ హైటెక్ ఎలక్ట్రోథెర్మిక్స్ & హైడ్రోపవర్ లిమిటెడ్, (2005) 6 SCC 651**

"10. ఈ కోర్టు, రికార్డులో ఉన్న అనేక పత్రాలను ప్రస్తావించింది మరియు రికార్డు చేసిన పత్రాల సాక్ష్యాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకుంది. రికార్డులో ఉన్న సాక్ష్యాలను పరిశీలించిన ఈ కోర్టు, ప్రతివాదికి తగిన సమయంలో విద్యుత్ సరఫరాను నిరాకరించిందని, ఇది ప్రతివాదిని 31-12-1996 నాటికి వాణిజ్య ఉత్పత్తిని ప్రారంభించకుండా నిరోధించిందని తేల్చింది. ఇది కోర్టు ముందు సమర్పించబడిన సాక్ష్యాధారాల ఆధారంగా, ఈ కోర్టు నమోదు చేసిన వాస్తవ నిర్ధారణ. **రివ్యూ పిటిషన్ లో సాక్ష్యాధారాలను పునఃపరిశీలించి, అది సాధ్యమే అయినప్పటికీ, వేరొక నిర్ణయానికి నిర్ధారణకు రావడానికి ఈ కోర్టుకు అనుమతి లేదు**. ఇరుపక్షాల మధ్య జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు, ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్మానానికి మద్దతు ఇవ్వలేదని బోర్డు తరపు న్యాయవాది మమ్మల్ని ఒప్పించడానికి ప్రయత్నించారు. రివ్యూ పిటిషన్ లో ఇటువంటి వాదనను ముందుకు తీసుకురావడానికి వీల్లేదని, మేము భయపడుతున్నాము. **రికార్డులో ఉన్న సాక్ష్యాలను తెలుసుకొనడం, పూర్తిగా అప్పీలేట్ కోర్టు పరిధిలో ఉంటుంది. సమర్పించిన సాక్ష్యాధారాలను పరిశీలించిన కోర్టు, నిజానిజాలను నమోదు చేసి ఒక నిర్ధారణకు వస్తే, రికార్డులో లోపం స్పష్టంగా కనిపించిందని లేదా దానికి సంబంధించిన ఏదో ఒక కారణంతో పొరపాటు కనిపించిందని చూపిస్తే తప్ప, రివ్యూ పిటిషన్ లో ఆ నిర్ధారణకు రాలేము.** రికార్డ్ లో ఏదైనా లోపం స్పష్టంగా ఉన్నట్లు, మా ముందు వాదించబడలేదు. సాక్ష్యాల యొక్క పరిశీలన ప్రశ్నపై రివ్యూ పిటిషనరు వాదించడానికి అనుమతించడం, మారుపేరుతో రివ్యూ పిటిషన్ ను అప్పీల్ గా మార్చడమే అవుతుంది.

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

అడవి గురించిన అవగాహన: రాజ్యాంగ దృక్పథం

25. భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 48A, 1950 రాష్ట్ర విధాన ఆదేశిక సూత్రంగా రాష్ట్రంపై స్పష్టమైన ఆదేశాన్ని విధిస్తుంది, ఆర్టికల్ 51 A(g) తదనుగుణంగా అడవులు, సరస్సులు, నదులు మరియు వన్యప్రాణులతో సహా, సహజ పర్యావరణాన్ని రక్షించడం మరియు మెరుగుపరచడం మరియు తోటి జీవుల పట్ల కరుణ చూపడం పౌరుడిపై బాధ్యతను కలిగిస్తుంది. భారత రాజ్యాంగం, 1950లోని ఆర్టికల్ 14, 19 మరియు 21 ప్రకారం ఈ రెండు నిబంధనలను అర్థం చేసుకోవాలి. అంతఃకరణ శుద్దితో రాజ్యాంగాన్ని సమిష్టిగా ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాము, కాబట్టి, మేము అలా చెబుతున్నాము. అడవుల నిరంతర ఉనికి మరియు పరిరక్షణ మానవాళికి, వివిధ జాతులకు మరియు ప్రకృతికి ప్రయోజనకరంగా ఉంటే, ఈ నిబంధనలలో రాజ్యాంగ నైతికతను చదవడానికి మించిన వివరణ మరొకటి ఉండదు.

26. రాజ్యాంగంలోని మూడవ భాగం మరియు నాల్గవ భాగం ఒక రథం యొక్క రెండు చక్రాలు వంటివి, సామాజిక మార్పు మరియు అభివృద్ధి పట్ల వారి నిబద్ధతలో ఒకదానికొకటి తోడ్పడతాయి. జాతి నిర్మాణానికి మరియు ప్రగతిశీల సమాజానికి అవి మూలాధారం.

పూర్వాపరాలు

ప్రభుత్వ విధానం యొక్క ఆదేశిక సూత్రాల ఔచిత్యం

- **సచ్చిదానంద్ పాండే వెర్సస్ స్టేట్ ఆఫ్ W.B., (1987) 2 SCC 295**

> **"4.** ప్రపంచంలోని ఇతర ప్రాంతాల మాదిరిగానే, భారతదేశంలో కూడా అనియంత్రిత వృద్ధి మరియు తత్ఫలితంగా పర్యావరణ క్షీణత వేగంగా ప్రమాదకర నిష్పత్తిని సంతరించుకుంటున్నాయి మరియు అన్ని భారతీయ నగరాలు ఈ సమస్యతో బాధపడుతున్నాయి. ఒకప్పటి అత్యున్నతమైన నగరం కలకత్తా కూడా, ఇందుకు మినహాయింపేమీ కాదు. జూలాజికల్ గార్డెన్ ఖర్చుతో ఫైవ్ స్టార్ హోటల్ నిర్మాణానికి భూమిని కేటాయించడంలో, పర్యావరణ సమస్యపై పశ్చిమ బెంగాల్ ప్రభుత్వం ఇంత అవగాహనా రాహిత్యాన్ని ప్రదర్శించిందా, దానికి ఈ కోర్టు జోక్యం అవసరమా అనేది, ప్రస్తుత కేసులో లేవనెత్తిన ప్రశ్న? సహజంగానే, ఆలోచన మరియు చర్చ అవసరమయ్యే వివిధ పరిగణనలకు ప్రభుత్వములో కదలిక ఉంటే, వాటిని పరిగణనలోకి తీసుకున్న తరువాత ఒక చైతన్యపూర్వక నిర్ణయానికి వచ్చినట్లయితే, దురుద్దేశాలు లేనప్పుడు ఈ కోర్టు జోక్యం చేసుకోకపోవచ్చు. మరోవైపు, సంబంధిత పరిగణనలను దృష్టిలో ఉంచుకోకపోతే మరియు అసంబద్ధమైన పరిగణనలు నిర్ణయాన్ని ప్రభావితం చేస్తే, ప్రజలకు ప్రతికూలముగా ఉండే

అవకాశాన్ని నివారించడానికి కోర్టు జోక్యం చేసుకోవచ్చు. **పర్యావరణ సమస్య కోర్టు ముందుకు వచ్చినప్పుడల్లా, "పర్యావరణాన్ని రక్షించడానికి మరియు మెరుగుపరచడానికి మరియు దేశంలోని అడవులు మరియు వన్యప్రాణులను రక్షించడానికి ప్రభుత్వం ప్రయత్నించాలి" అని నిర్దేశించే ఆదేశిక సూత్రం రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 48-Aను కోర్టు దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి, మరియు ఆర్టికల్ 51-A(g) "అడవులు, సరస్సులు, నదులు మరియు వన్యప్రాణులతో సహా సహజ పర్యావరణాన్ని రక్షించడం మరియు మెరుగుపరచడం మరియు జీవుల పట్ల కరుణ చూపడం" భారతదేశంలోని ప్రతి పౌరుడి ప్రాథమిక కర్తవ్యంగా ప్రకటిస్తుంది. ఆదేశిక సూత్రం మరియు ప్రాథమిక విధిని అమలు చేయమని కోర్టును పిలిచినప్పుడు, కోర్టు తన భుజాలు తడుముకుని ప్రాధాన్యతలను, విధానానికి సంబంధించిన విషయం కాబట్టి అది విధాన-నిర్ణేత అధికారానికి సంబంధించిన విషయం అని చెప్పకూడదు. న్యాయస్థానం చేసే అతి తక్కువ పని ఏమిటంటే, తగిన పరిగణనలను దృష్టిలో ఉంచుకుని, అసంబద్ధతలను మినహాయించాలా అని పరిశీలించడం. తగిన సందర్భాల్లో, కోర్టు మరింత ముందుకు వెళ్ళవచ్చు, కానీ కేసు యొక్క పరిస్థితులపై ఎంత ముందుకు వెళ్ళాలి అనేది ఆధారపడి ఉంటుంది. కోర్టు ఎల్లప్పుడూ అవసరమైన ఆదేశాలు ఇవ్వవచ్చు. అయితే, సంబంధిత అంశాలను సమతుల్యం చేయడానికి కోర్టు ప్రయత్నించదు. ప్రశ్న సంబంధిత పరిగణనల యొక్క చక్కని సమతుల్యతను కలిగి ఉన్నప్పుడు, సంబంధిత అథారిటీ యొక్క నిర్ణయాన్ని అంగీకరించడానికి, కోర్టు తనను తాను పరిది వదులుకోడం సమంజసంగా అనిపించవచ్చు**. ఇప్పుడు మనం ప్రస్తుత కేసులోని వాస్తవాలను పరిశీలిద్దాం."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

భారత రాజ్యాంగం, 1950 లోని ఆర్టికల్ 21 దృష్ట్యా, ఆర్టికల్ 48A మరియు 51Aలను పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి.

- **ఎం.సి. మెహతా v. కమల్ నాథ్, (2000) 6 SCC 213**

"8. పైన పేర్కొన్న చట్టాలు, దాని కింద రూపొందించిన నిబంధనలతో పాటు, రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 48-A పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడానికి మరియు మెరుగుపరచడానికి మరియు దేశంలోని అడవులు మరియు వన్యప్రాణులను రక్షించడానికి ప్రభుత్వం ప్రయత్నించాలని, పేర్కొంది. ఆర్టికల్ 51-A(g)లో పేర్కొన్న విధంగా, ప్రతి పౌరుడి ప్రాథమిక విధుల్లో ఒకటి అడవులు, సరస్సులు, నదులు మరియు వన్యప్రాణులతో సహా సహజ పర్యావరణాన్ని రక్షించడం మరియు మెరుగుపరచడం మరియు జీవుల పట్ల కరుణ కలిగి ఉండటం. **ఈ రెండు ఆర్టికల్ ను రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21 ప్రకారం పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి, ఇది చట్టం ద్వారా ఏర్పాటు చేయబడిన ప్రక్రియ ప్రకారం తప్ప, ఏ వ్యక్తి తన జీవితాన్ని మరియు స్వేచ్ఛను కోల్పోకూడదు. "జీవితానికి" అవసరమైన గాలి, నీరు మరియు నేల వంటి ప్రాథమిక పర్యావరణ అంశాలకు ఏదైనా భంగం కలిగించడం రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21 యొక్క అర్థంలో "జీవితానికి" ప్రమాదకరం**.

9. **రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21 కింద హక్కుల అమలు విషయంలో, ఈ కోర్టు, పైన పేర్కొన్న చట్టాల నిబంధనలను అమలు చేయడంతో పాటు, రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 14 మరియు 21 కింద ప్రాథమిక హక్కులను కూడా అమలు చేసింది మరియు పర్యావరణానికి భంగం కలిగించడం ద్వారా ఆ హక్కులను ఉల్లంఘిస్తే, పర్యావరణ సమతుల్యతను పునరుద్ధరించడానికి మాత్రమే కాకుండా, ఆ అంతరాయం వల్ల నష్టపోయిన బాధితులకు కూడా నష్టపరిహారం చెల్లించవచ్చని పేర్కొంది. "జీవితాన్ని" రక్షించడానికి, "పర్యావరణాన్ని" రక్షించడానికి మరియు "గాలి, నీరు మరియు మట్టి" ను కాలుష్యం నుండి రక్షించడానికి, ఈ న్యాయస్థానం తన వివిధ తీర్పుల ద్వారా రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21 కింద పౌరులకు మరియు వ్యక్తులకు, అందుబాటులో ఉన్న హక్కులపై ప్రభావం చూపింది.** నివాస ప్రాంతాల నుంచి ప్రమాదకర, అసహ్యకరమైన పరిశ్రమల తొలగింపునకు ఆదేశాలు, కొన్ని ప్రమాదకర పరిశ్రమల మూసివేతకు ఆదేశాలు, కబేళాలను మూసివేసి, దాని తరలింపునకు ఆదేశాలు, ఢిల్లీలోని రిడ్జ్ ప్రాంత రక్షణ కోసం జారీ చేసిన వివిధ ఆదేశాలు, ఢిల్లీలో ఉన్న పరిశ్రమలకు వ్యర్థాల శుద్ధి ప్లాంట్ల ఏర్పాటుకు ఆదేశాలు, చర్మశుద్ధి కర్మాగారాలకు ఆదేశాలు మొదలైనవి, పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడానికి ఉద్దేశించిన తీర్పులు."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

ఆర్టికల్ 48A మరియు 51A చట్టాల వివరణకు మార్గనిర్దేశం చేయాలి

- **ప్రదీప్ క్రిషెన్ వెర్సస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా, (1996) 8 SCC 599**

"15. ఇంతకు ముందు చెప్పినట్టు ఇప్పుడు, రాజ్యాంగంలోని 249, 250 అధికరణల ప్రకారం తప్ప రాష్ట్రాల అంశంలో చట్టాలు చేసే అధికారం పార్లమెంటుకు లేనందున, పార్లమెంటు చట్టాన్ని అమలు చేయడానికి వీలుగా ఆర్టికల్ 252(1) కింద రాష్ట్రాలు తీర్మానాలు చేయాల్సి ఉంటుంది. ఈ మేరకు 11 రాష్ట్రాలు తీర్మానాలు చేసిన తరువాత, అడవి జంతువులు మరియు పక్షుల రక్షణకు మరియు దానికి సంబంధించిన లేదా అనుబంధ లేదా యాదృచ్ఛికమైన విషయాల కోసం ఈ చట్టం రూపొందించబడింది. **42వ రాజ్యాంగ సవరణ ద్వారా, రాజ్యాంగంలో చేర్చిన 48-A మరియు 51-A(g) ఆర్టికలు కూడా, సహజ పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడానికి మరియు మెరుగుపరచడానికి మరియు దేశంలోని అటవీ మరియు వన్యప్రాణులను రక్షించడానికి వరుసగా రాష్ట్రాన్ని మరియు పౌరుడిని నిర్దేశిస్తాయి. కాబట్టి చట్టబద్ధమైన, రాజ్యాంగపరమైన సందేశం గట్టిగా, స్పష్టంగా ఉంది. పర్యావరణం, అటవీ ప్రాంతంతో పాటు ఆ అడవుల్లోని వన్యప్రాణులకు సంబంధించిన సమస్యలు, విషయాలతో వ్యవహరించేటప్పుడు ఈ సందేశాన్ని మనం నిరంతరం దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. ఈ విషయాలకు సంబంధించిన చట్టాలను అర్థం చేసుకోవడంలో, ఈ లక్ష్యం మనకు మార్గనిర్దేశం చేయాలి మరియు వ్యక్తీకరణ లేదా సందర్భం వేరే విధంగా తెలియజేయకపోతే, పైన పేర్కొన్న రాజ్యాంగ లక్ష్యాలను సహాయముగా తీసుకొని ముందుకు సాగాలి.** ఈ విధానాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని ఇప్పుడు పార్టీలు కోరే వాదనలను ఎదుర్కోవడానికి ముందుకు వెళ్లవచ్చు."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

పర్యావరణ

పర్యావరణ (పరిరక్షణ) చట్టం, 1986 లోని సెక్షన్ 2

"2. నిర్వచనాలు : ఈ చట్టంలో సందర్భానికి అవసరమైతే తప్ప:–

(a) 'పర్యావరణం'లో నీరు, గాలి మరియు భూమి మరియు నీరు, గాలి మరియు భూమి మరియు మానవులు, ఇతర జీవులు, మొక్కలు, సూక్ష్మ జీవులు మరియు ఆస్తుల మధ్య మరియు వాటి మధ్య ఉండే పరస్పర సంబంధాన్ని కలిగి ఉంటుంది,"

27. "పర్యావరణం" అనే పదాన్ని సంకుచిత దృక్పథంతో అర్థం చేసుకోకూడదు. ఆల్బర్ట్ ఐన్ స్టీన్ ఒకసారి "నేను కాకుండా ప్రతి వస్తువు పర్యావరణమే" అని గమనించాడు. మా దృష్టిలో, పర్యావరణం సజీవమైనది మరియు నిర్జీవమైనది రెండింటినీ కలిగి ఉంటుంది. మన అవగాహన సౌలభ్యం కొరకు మాత్రమే స్థూలంగా వేరు చేయబడిన, ఈ రెండు విభాగాలను విడదీయలేము.

మనకు అడవులు ఎందుకు అవసరం?

"మానవుడు మానసిక వైకల్యము కలవాడు. అతను కంటికి కనిపించని దేవుడిని ఆరాధిస్తూ, కనిపించే ప్రకృతిని నాశనం చేస్తూ, దాని విలువను తెలుసుకోలేక, దేవుడిని ఆరాధిస్తున్నాడు."

హ్యూబర్ట్ రీవ్స్.
కెనడియన్ ఖగోళ శాస్త్రవేత్త

28. అడవుల ప్రాముఖ్యతను అర్థం చేసుకునే విషయానికి వస్తే, మానవులు తమను తాము ఎంపిక చేసుకున్న స్మృతిలోనే మునిగిపోతారు. కార్బన్ డై ఆక్సైడ్ స్థానంలో ఆక్సిజన్ ను అందించడం ద్వారా భూమికి జీవం పోసే అడవులు, తద్వారా వివిధ జీవరాశుల స్థిరమైన పెరుగుదలకు అనువైన వాతావరణాన్ని అందిస్తాయి. అడవి యొక్క ఆత్మే భూమిని కదిలిస్తుంది. చరిత్రను మానవుల కామెర్లు కళ్లతో అర్థం చేసుకోలే , కానీ పర్యావరణం, ముఖ్యంగా అడవి యొక్క కోణం ద్వారా అర్థం చేసుకోవాలి.

29. అడవులు జీవనోపాధిని అందించడం మరియు సులభతరం చేయడం మాత్రమే కాకుండా, వాటిని రక్షించడం మరియు పెంపొందించడం కూడా కొనసాగిస్తాయి. వారు అభివృద్ధి పేరుతో మానవులు ఉత్పత్తి చేసే నానాటికీ పెరుగుతున్న కార్బన్ డయాక్సైడ్ ఉద్గారాలను పరిష్కరించడం కొనసాగిస్తున్నారు, అదే సమయంలో అన్ని జాతులను నిలబెట్టడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. అడవులు నిష్కళంకమైన, నిస్వార్థమైన మరియు మాతృత్వ సేవ చేసినప్పటికీ, మనిషి తన మూర్ఖత్వంలో వాటిని విధ్వంసం చేస్తూనే ఉన్నాడు, అతను అనుకోకుండా తనను తాను నాశనం చేసుకుంటున్నాడనే, వాస్తవాన్ని పట్టించుకోవడంలేదు.

30. వ్యవసాయం యొక్క ఆగమనం ఫలితంగా, మానవుడు గణనీయమైన అడవులను నాశనం చేస్తూ, తనకు తానుగా అపాయాన్ని కొనితెచ్చుకుంటున్నాడు. కర్బన ఉద్గారాలను నియంత్రించడం, భూసార పరిరక్షణకు తోడ్పడటం మరియు నీటి చక్రాన్ని నియంత్రించడం వరకు అడవులు భూమికి అనేక విధాలుగా సేవలు అందిస్తాయి. నీరు ఒక ప్రాణాధారం, అన్ని జీవరాశులకు దాని లభ్యత, అడవులు సృష్టించిన జలాశయాలపై ఎక్కువగా ఆధారపడి ఉంటుంది. 1950, భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 14 ప్రకారం, అడవులు కాలుష్యాన్ని నియంత్రించడంలో కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి, ఇది నిరుపేదలను గణనీయంగా ప్రభావితం చేస్తుంది, వారి సమానత్వ హక్కును ఉల్లంఘిస్తుంది. అడవుల క్షీణత వల్ల ఎక్కువగా ప్రభావితమయ్యేది సమాజంలోని బలహీన వర్గాలే, అనే వాస్తవాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకుంటే, సమాజంలోని సంపన్న వర్గాలకు వారితో పోలిస్తే వనరులకు మెరుగైన ప్రాప్యత ఉంది. అందువల్ల, అడవుల సంరక్షణ మానవాళి ప్రయోజనాల కోసం, ఇతర అంశాలను విస్మరించవచ్చు.

మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ గ్రేటర్ ముంబై వెర్సస్ అంకితా సిన్హా, (2022) 13 SCC 401

> **"XI. *పర్యావరణ న్యాయం మరియు పర్యావరణ సమానత్వం***
>
> 75. పర్యావరణ న్యాయం మరియు సమానత్వం యొక్క సంభావిత చట్రాలు, NGT యొక్క అథారిటి మరియు దాని పనితీరు మరియు నిర్ణయాలు, ప్రజల సామాజిక–ఆర్థిక కోణాలలో విస్తృత ప్రభావాలను, ఎలా కలిగి ఉంటాయో పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి.

పర్యావరణ న్యాయం అనే భావన పంపిణీ న్యాయం, విధానపరమైన న్యాయం మరియు న్యాయం యొక్క త్రయంగా గుర్తింపు కలిగి ఉంటుంది. [షోస్ బర్గ్ డి., డిఫైనింగ్ ఎన్విరాన్ మెంటల్ జస్టిస్: థియరీస్, మూవ్ మెంట్స్ అండ్ నేచర్ (ఆక్స్ ఫర్డ్ యూనివర్శిటీ ప్రెస్ 2009).] అభివృద్ధి చెందుతున్న భావనగా పర్యావరణ సమానత్వం ఆర్థికంగా లేదా సామాజికంగా అణగారిన సమూహాలపై పర్యావరణ హాని యొక్క అసమాన ప్రభావాలపై దృష్టి సారించింది. ఆర్థిక మరియు పర్యావరణ పరిణామాలతో పాటు, మానవ అంశాన్ని గొప్పగా చూపించడానికి, మానవ హక్కులు మరియు పర్యావరణ క్షీణత యొక్క ఆందోళనలు ఒకే ఛత్రం కింద వ్యాప్తి చెందుతాయి. అందువల్ల, పర్యావరణ సమానత్వం అనేది సుస్థిర అభివృద్ధి సూత్రాల అనువర్తనంతో సహా పర్యావరణ ప్రమాదాలు మరియు రక్షణల సమతుల్య పంపిణీని నిర్ధారిస్తుంది.

76. పేద వర్గాలకు తీవ్రమైన హాని గురించి ఆందోళన వ్యక్తం చేస్తూ, లోయిస్ జె.షిఫర్ (అప్పటి అసిస్టెంట్ అటార్నీ జనరల్, ఎన్విరాన్మెంట్ అండ్ నేచురల్ రిసోర్సెస్ డివిజన్ ("INRD"), US డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ జస్టిస్) మరియు తిమోతి జె.డౌలింగ్ (అప్పుడు INRDలో అటార్నీ) పర్యావరణ చట్టంలో 31 కోర్టుల పాత్రపై వారి ఆలోచనలతో పర్యావరణ న్యాయం అనే భావనపై ఈ క్రింది ఉద్వేగభరితమైన భాగాన్ని రాశారు:

> "పర్యావరణ న్యాయం, ఇది మైనారిటీలు మరియు అల్పాదాయ ప్రజలు పర్యావరణ హాని మరియు ఏదైనా ఆరోగ్య ప్రభావాలకు గురికావడం యొక్క అసమాన భారాన్ని మోస్తున్నారా అనే దానిపై దృష్టి పెడుతుంది. గత పది నుండి పదిహేనేళ్లలో, ఈ సమస్య "పర్యావరణ న్యాయం" లేదా "పర్యావరణ సమానత్వం" సాధించే లక్ష్యంతో పౌర హక్కుల సమస్యలను పర్యావరణ సమస్యలతో మిళితం చేసే అట్టడుగుస్థాయి (గ్రాస్-రూట్) ఉద్యమాన్ని స్ఫటికీకరించింది, దీని అర్థం న్యాయమైన పంపిణీ పర్యావరణ ప్రమాదాలు మరియు పర్యావరణ హాని నుండి రక్షణ." [షిఫెర్, L.J. & డౌలింగ్, T.J. (1997), "పర్యావరణ చట్టంలో కోర్టుల పాత్రపై ఆలోచనలు", 27(2) పర్యావరణ చట్టం 327-342.]

77. విధానపరమైన న్యాయం మరియు పంపిణీ న్యాయం యొక్క సూత్రాల మధ్య పరస్పర అనుసంధానంపై కూడా దృష్టి పెట్టాల్సిన అవసరం ఉంది. కాలుష్య కారకులు మరియు ప్రభావిత ప్రజల మధ్య అసమానమైన అధికారాన్ని సమతుల్యం చేయడానికి తగినంత సానుకూలమైన వ్యవస్థను సృష్టించడం ఆందోళన అవసరం

"పర్యావరణ చట్టం అనేది న్యాయం లేదా అన్యాయంతో మరింత ఖచ్చితంగా ప్రారంభమవుతుంది. సంపన్నులు మరియు శక్తివంతులు పర్యావరణానికి హాని కలిగించే కార్యకలాపాల నుండి తక్కువ హానిని అనుభవిస్తున్నప్పుడు ఎక్కువ ప్రయోజనాన్ని పొందుతారు; దీనికి విరుద్ధంగా, పేదలు మరియు మైనారిటీలు తక్కువ ప్రయోజనాన్ని

పొందుతారు కాని ఎక్కువ నష్టాన్ని అనుభవిస్తారు. ఇంకా, ప్రయోజనం పొందేవారు ప్రజలు "నివసించే, పని చేసే, ఆడుకునే మరియు పాఠశాలకు వెళ్ళే" ప్రదేశాలకు హాని కలిగిస్తారు, అయితే అక్కడ నివసించే ప్రజలు తమ సమాజానికి హాని కలిగించడానికి ఏమీ చేయరు." [జెఫ్ టాడ్, "ఎ సెన్స్ ఆఫ్ ఈక్విటీ ఇన్ ఎన్విరాన్‌మెంటల్ జస్టిస్ లిటిగేషన్", 44 Harv Envtl L Rev 169, 193 (2020).]

78. ఒక పెద్ద విభాగం కోసం తగిన న్యాయం జరగడం అస్పష్టంగా ఉన్నప్పుడు, అదే బలిపీఠం వద్ద ప్రాథమిక హక్కులను నిలిపివేయడం, ఒక విధానపరమైన విధానం కోసం, ఆర్థిక మరియు సామాజిక అసమానతను పెంచే ఒక ప్రక్రియను తప్పక తీసుకువస్తుంది. అందువల్ల, కాలుష్య కారకులకు మరియు వారి చర్యల వల్ల ప్రభావితమైనవారికి మధ్య అసమాన సంబంధాన్ని తగినంతగా పరిష్కరించడానికి "సమాన ప్రాతిపదిక" భావన సాధ్యం కాకపోవచ్చు. దీనికి బదులుగా, న్యాయ వ్యవస్థను మార్గనిర్దేశనం చేసేటప్పుడు మరియు సమర్థవంతంగా ఉపయోగించేటప్పుడు అణగారిన వర్గాల వ్యక్తుల చారిత్రక అనుభవాన్ని గుర్తించడం, సామాజిక వాస్తవాలను అవసరమైన అవగాహనకు మరియు న్యాయం అనే ఆయుధాన్ని, సమతుల్యం చేయడానికి అనుమతిస్తుంది.

XXX XXX XXX

80. పైన పేర్కొన్న ముఖ్యమైన ఆందోళనల నేపథ్యంలో, షిఫర్ మరియు డౌలింగ్ చెప్పిన విషయాలను గురించి ఈ కోర్టు తెలియజేయాలి, "లేడీ జస్టిస్ కు కళ్లకు గంతలు కట్టడం" ఎమిటంటే "జాతి, మత లేదా ఆర్థిక స్తోమతతో సంబంధం లేకుండా మన న్యాయస్థానాలకు వచ్చే ప్రతి ఒక్కరికీ సమాన న్యాయం అందించే ఆదర్శానికి" ప్రతీక . షిఫెర్, L.J. & డౌలింగ్, T.J. (1997), "పర్యావరణ చట్టంలో న్యాయస్థానాల పాత్రపై ఆలోచనలు", 27(2) పర్యావరణ 32 చట్టం 327-342.] లో చాలా అణగారిన వర్గాల అసమర్థతను పరిగణనలోకి తీసుకున్నప్పుడు, చట్టపరమైన యంత్రాంగాన్ని అభ్యర్థించ లేకపోవడం అనే భావన యొక్క ఔచిత్యం ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తుంది."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

మార్పు అవసరం: మానవకేంద్రీకరణ నుండి పర్యావరణ కేంద్రీకరణ వరకు

31. మన విధానంలో మార్పు రావాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. మానవుడు జ్ఞానవంతుడైన జాతి కాబట్టి, భూమికి ధర్మకర్తగా వ్యవహరించాలని భావిస్తున్నారు. పర్యావరణ వ్యవస్థను పరిరక్షించడం, గాలి, నీరు, భూమి పరిరక్షణకు నిరంతరం కృషి చేయడం ఆయన కర్తవ్యం. ఇతర జాతుల ఆవాసాలను నాశనం చేయడం అతని హక్కు కాదు, వాటిని మరింత ప్రమాదం నుండి రక్షించడం అతని కర్తవ్యం. అనుభవించే హక్కు ఏ ఒక్క సమూహానికో పరిమితం కాదు, అలాగే

మానవులకు కూడా. నదులు, సరస్సులు, బీచ్ లు, నదీతీరాలు, శిఖరాలు, చెట్లు, పర్వతాలు, సముద్రాలు, గాలి హక్కులను గౌరవించి మానవాళి సుస్థిరంగా జీవించాల్సిన సమయం ఆసన్నమైంది. నానాటికీ పెరుగుతున్న జనాభా కారణంగా, అడవులకు అనునిత్యం ముప్పు పొంచి ఉన్నందున, ఇలా చేయడం తప్పనిసరి. మానవుడు ప్రకృతి ధర్మానికి కట్టుబడి ఉంటాడు. అందువల్ల, పర్యావరణ ప్రయోజనాల కోసం విస్తృత దృక్పథాన్ని కలిగి ఉండే మానవకేంద్రీకృత విధానం నుండి పర్యావరణ కేంద్రీకృత విధానానికి రూపాంతరం చెందడం ప్రస్తుతసమయం యొక్క అవసరం. డాక్టర్ సుసానా బొర్రాస్ అంతర్జాతీయ పర్యావరణ చట్టం, వాల్యూమ్ 5, సంచిక 1, ఏప్రిల్ 2016 లో ప్రచురించిన "*మానవ హక్కుల నుండి పర్యావరణానికి ప్రకృతి హక్కులకు కొత్త పరివర్తనలు*" అనే శీర్షికలో ప్రకృతి హక్కుల గురించి ప్రాముఖ్యత ఇచ్చారు. (పుట 114),

> "ఏదేమైనా, ఒక కొత్త విధానం ఉద్భవిస్తోంది: ప్రకృతి హక్కులను గుర్తించడం, ఇది అన్ని జీవరాశులు మరియు అన్ని పర్యావరణ వ్యవస్థలకు సమగ్ర విధానాన్ని సూచిస్తుంది. **ఇటీవలి కాలములో, అనేక ప్రామాణిక ఉదాహరణలు వెలువడ్డాయి, ఇవి ప్రకృతికి చట్టబద్ధమైన అంశంగా మరియు హక్కుదారులుగా కలిగి ఉండటానికి, కొన్ని హక్కులు ఉన్నాయని గుర్తించారు. ఈ ఉదాహరణలు పర్యావరణానికి ఎక్కువ సున్నితత్వాన్ని అందించడమే కాకుండా, భూమిని జీవకేంద్రంగా ఎలా రక్షించాలనే దానిపై, సమగ్రమైన పునరాలోచనకు దోహదపడతాయి**.
>
> **'జీవ కారుణ్యము' ('బయోసెంట్రిజం') అని పిలువబడే ఈ దృక్కోణం నుండి, ప్రకృతి ఒక రక్షణ వస్తువు కాదు, కానీ ఉనికిలో ఉండటానికి, మనుగడకు మరియు ముఖ్యమైన చక్రాలను కొనసాగించడానికి మరియు పునరుత్పత్తి చేయడానికి ఉండే వ్యక్తిగతం గా అనుభవించదగ్గ ప్రాథమిక హక్కులతో కూడిన అంశం**. ఈ గుర్తింపు యొక్క అంతరార్థం ఏమిటంటే, ప్రకృతి తరపున ఈ హక్కులను అమలు చేయడానికి మానవులకు చట్టపరమైన అధికారం మరియు బాధ్యత ఉంది, ప్రకృతి హక్కులు మానవ సమాజాల సుస్థిరత మరియు మనుగడకు అవసరమైన అంశంగా మారుతాయి. 'మానవకేంద్రీకరణ ' విధానం ప్రతిపాదించినట్లుగా, మానవులు, భూమిపై జీవితంలో ఒక భాగంగా మాత్రమే కాకుండా, తమను తాము పర్యావరణ పరిరక్షణ యొక్క ఉద్దేశ్యంగా చూస్తూ, వారి పర్యావరణ పరిమితులకు లోబడి జీవించాలనే గుర్తింపుపై, ఈ భావన ఆధారపడి ఉంది. **మానవులు కేవలం నిర్వాహకులుగా కాకుండా, భూమికి కూడా ధర్మకర్తలు. గాలి, నీరు, భూమి మరియు వాతావరణం యొక్క పర్యావరణ వ్యవస్థలు ఒక ప్రజల యొక్క విశ్వాసం అని, వాటిని అన్ని జీవులు మరియు సమాజానికి సహజంగా నివాసయోగ్యముగా పరిరక్షించాలనే ప్రతిపాదనపై ఈ ఆలోచన ఆధారపడి ఉంది**."
>
> (ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

- **T.N. గోదావర్మన్ తిరుముల్పాడ్ వెర్సస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా, (2012) 3 SCC 277**

> "17. మనవకేంద్రీకరణ సూత్రం నుండి మనం పర్యావరణ కేంద్రీకరణ సూత్రానికి మారితేనే పర్యావరణ సమతుల్యత సాధించబడుతుంది. సుస్థిరమైన–అభివృద్ధి, కాలుష్యకారకుల–చెల్లింపుల సూత్రం, అంతర్గత– సమానత్వం వంటి అనేక సూత్రాలు మానవ కేంద్రీకృత సూత్రాలలో మూలాలను కలిగి ఉన్నాయి. మానవకేంద్రీకరణ ఎల్లప్పుడూ మానవుల యొక్క ఆలోచనపైననే కేంద్రీకరిస్తుంది మరియు మానవేతరులకు మరియు మానవులకు విలువ నిమిత్త మాత్రమే ఉంటుంది. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, మానవులకు మానవేతర ఆధారిత ప్రయోజనాలకు, మానవులు ప్రాధాన్యత మరియు మానవ బాధ్యతలను తీసుకుంటారు. పర్యావరణ కేంద్రీకృతం అనేది ప్రకృతి–కేంద్రీకృతం, ఇక్కడ మానవులు ప్రకృతిలో భాగం మరియు మానవేతరులు అంతర్గత విలువను కలిగి ఉంటారు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, మానవ ప్రయోజనాలు స్వయంచాలకంగా ప్రాధాన్యతను తీసుకోబడవు మరియు మానవ ప్రయోజనాలతో సంబంధం లేకుండా మానవులు మానవేతరులకు బాధ్యతలను కలిగి ఉంటారు. అందువల్ల పర్యావరణ కేంద్రీకరణ అనేది జీవ–కేంద్రీకృత, ప్రకృతి–కేంద్రీకృతమైనది, ఇక్కడ ప్రకృతి మానవులు మరియు మానవేతరులు ఇద్దరినీ కలిగి ఉంటుంది. జాతీయ వన్యప్రాణి కార్యాచరణ ప్రణాళిక 2002–2012 మరియు కేంద్ర ప్రాయోజిత వన్యప్రాణుల ఆవాసాల సమగ్ర అభివృద్ధి పథకం, 2009 పర్యావరణ కేంద్రీకరణ సూత్రంపై కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి."

ప్రకృతి యొక్క హక్కులను గుర్తించడం మరియు అంగీకరించడం అనే భావన అభివృద్ధి చెందుతోంది. చెప్పినట్లుగా, అటువంటి హక్కు వర్తమానమును మరియు భవిష్యత్తును రెండింటినీ కలుపుకొని, మరియు అన్ని జాతులను కలుపుకొని, ప్రకృతి యొక్క ప్రయోజనం కోసం ఉద్దేశించబడింది. నమ్మకం కలగినవారు మరియు అంతర్గత సమానత్వం అనే భావనను ఈ దృక్పథం నుండి అర్థం చేసుకోవాలి, ఎందుకంటే, ఏదైనా మార్గం తొలగిస్తే పర్యావరణ క్షీణతకు మాత్రమే కాకుండా, వివిధ జాతుల మధ్య మరియు వాటి మధ్య తీవ్రమైన అసమానతకు కారణమవుతుంది. అడవుల మరియు సమాజం అనే అవసరం గుర్తించడం లో ఉద్దేశం ప్రాముఖ్యత, ఎందుకంటే, అవి భూమి పై ఎక్కువగా ప్రభావం కలిగి ఉన్నాయి అని చూడడం.

క్రిస్టోఫర్ డి. స్టోన్: చెట్లు నిలబడి ఉండాలా? – టువర్డ్ లీగల్ రైట్స్ ఫర్ నేచురల్ ఆబ్జెక్ట్స్, సదరన్ కాలిఫోర్నియా లా రివ్యూ, 45 (1972) (pp. 464, 473, 474, 476),

> "సహజమైన విషయాలకు తమ తరపున పరిష్కారాన్ని కోరే హక్కులు ఉండకూడదు, అది తప్పనిసరి కాదు, తెలివైనది కూడా కాదు. వాగులు మరియు అడవులు మాట్లాడలేవు కాబట్టి వాగులుకు మరియు అడవులకు చెప్పడానికి హక్కు లేదు, అనేది సమాధానం కాదు. కార్పొరేషన్లు

కూడా మాట్లాడలేవు; లేదా రాష్ట్రాలు, ఎస్టేట్‌లు, శిశువులు, అసమర్థులు, మునిసిపాలిటీలు లేదా విశ్వవిద్యాలయాలు...

... ఈ పరిస్థితిలో పర్యావరణం నశించకుండా ఉండాలంటే, సంరక్షక విధానాన్ని అదనపు రక్షణగా అవలంబించడం మంచిదని నేను భావిస్తున్నాను. ప్రధాన సహజ వస్తువులు తమ స్వంత హక్కులను కోర్టు నియమించిన సంరక్షకుడు ద్వారా పొందుతున్నట్లు భావిస్తాము.

... పర్యావరణానికి హానిని పరిగణనలోకి తీసుకోవడానికి, అది దాని స్వంత హక్కు అనే మంచి సందర్భం కూడా ఉంది. పైన సూచించినట్లుగా, పర్యావరణాన్ని ప్రభావితం చేసే వ్యాజ్యాలలో ఆంక్షలు విధించాలా వద్దా అని నిర్ణయించే సాంప్రదాయిక మార్గం, కనీసం మతపరమైన ఆస్తి ప్రమేయం ఉన్న చోట, మానవులపై ఆర్థిక కష్టాలకు సంబంధించి ఒక రకమైన సమతుల్యతను సాధించడం....

... మరొకరికి నష్టపోయిన లాభాలు, పరోక్షంగా మాత్రమే పర్యావరణానికి ఎందుకు ప్రాముఖ్యత ఇవ్వాలి? పర్యావరణానికి అయ్యే ఖర్చును ఎందుకు సమతుల్యం చేయకూడదు?

... మనం ఇప్పుడు మాట్లాడుతున్న కోల్పోయిన పర్యావరణ "విలువలు" నిర్వచనం ప్రకారం మార్కెట్లో వేలం వేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నవాటి కంటే ఎక్కువగా ఉన్నాయి: అవి చాలా అమూల్యమైనవి.

ఒక వ్యక్తి ఆటోమొబైల్ ప్రమాదంలో గాయపడినప్పుడు, గాయపడిన వ్యక్తి యొక్క వైద్య ఖర్చులను బాధ్యతాయుతమైన పక్షంపై విధిస్తున్నట్లే, ముందుగా సూచించిన నష్టాల యొక్క ఒక చర్య, పర్యావరణాన్ని సంపూర్ణంగా మార్చడానికి అయ్యే ఖర్చు అవుతుంది...."

32. అదేవిధంగా, సుసిరమైన అభివృద్ధి అనే భావనను పర్యావరణ కేంద్రీకరణ విధానం నుండి అర్థం చేసుకోవాలి. మొట్టమొదట, పర్యావరణాన్ని స్థిరముగా నిలబెట్టుకోవాల్సిన అవసరం ఉంది, అయితే, మానవజన్య అభివృద్ధి తరువాత అనుసరించాలి. **టి.ఎన్. గోదావర్మన్ తిరుముల్పాడ్ (87) వెర్సస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా, (2006) 1 SCC 1**

> **"38. అటవీ సుస్థిరత అనేది అటవీ నిర్వహణ మరియు విధానంలో అంతర్భాగం, ఇది ఒక ప్రత్యేకమైన ఆధిపత్య లక్షణాన్ని కలిగి ఉంటుంది మరియు భవిష్యత్తు తరాల కోసం అడవులను నిర్వహించడానికి అటవీ యజమానులు మరియు సమాజం దీర్ఘకాలిక (50 సంవత్సరాలు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ) నిబద్ధతను కలిగి ఉండాలని పిలుపునిస్తుంది. అడవిని నిలబెట్టే దృక్కోణాలలో, అది ఒకటి సహజంగా పనిచేసే అటవీ పర్యావరణ వ్యవస్థ. ఈ దృక్పథం మానవ మరియు ప్రకృతి సంబంధాన్ని సాధ్యమైనంత వరకు, గణనీయమైన మానవ ప్రమేయం లేకుండా అడవిని అభివృద్ధి చేయడానికి మరియు**

ఏర్పాటు చేయడానికి అనుమతించే భావనను, ఆమోదించే స్థాయికి తీసుకువెళుతుంది. మానవులు చేసేదానికంటే ప్రకృతి ఏది చేసినా మంచిదనే, సహజవాద విలువ వ్యవస్థను బలంగా అవలంబించడం అనేది దాదాపు "ప్రకృతి మనిషి మీద ఆధిపత్యం చేస్తుంది" దృక్పథం. ఉద్యానవనాలు మరియు ప్రత్యేక నిధి ఏర్పాటు; కీటకం, వ్యాధి మరియు అగ్ని ప్రక్రియలో జోక్యం చేసుకోకపోవడం; మరియు మానవ కార్యకలాపాలను తగ్గించడం విలక్షణమైన విధాన పరిస్థితులు, కీటకాలు, వ్యాధి మరియు అగ్ని ప్రక్రియలో జోక్యం చేసుకోకపోవడం; మరియు మానవ కార్యకలాపాల తగ్గింపు విలక్షణమైన విధాన పరిస్థితులు. ఈ అభిప్రాయం 1988, భారత ప్రభుత్వ అటవీ విధానం ద్వారా ఆమోదించబడింది."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

ఆర్థిక ప్రతిఫలములు

33. ఒక దేశం యొక్క సంపదను కేవలం ఆదాయం కోణంలోనే కాకుండా, పరిశ్రమలు, వ్యాపార కార్యకలాపాల ద్వారా పెంపొందించుకోవాలి. దానికి బదులుగా, సహజ సంపదకు తగిన ప్రాముఖ్యత ఇవ్వడం ద్వారా దీనిని చూడాలి, ఇది వాస్తవానికి ఇతర విభాగాల కంటే ఎక్కువ దోహదం చేస్తుంది. చర్చించినట్లుగా, మానవ కార్యకలాపాల వల్ల ఏర్పడిన వాతావరణంలో కర్బన ఉద్గారాలను తగ్గించడంలో అడవులు కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి. అడవుల యొక్క సహకారానికి గణనీయమైన విలువను జోడించాల్సిన అవసరం ఉంది.

34. జర్నల్ ఆఫ్ ఫారెస్ట్ పాలసీ అండ్ ఎకనామిక్స్, వాల్యూమ్ 84, నవంబర్, 2017 లో ప్రచురితమైన ప్రొఫెసర్ వాహ్లెన్ తన వ్యాసంలో "*అదృశ్యాన్ని కనిపించే అవకాశాలు: NTFPల ఆర్థిక సహకారంపై మెరుగైన అవగాహన కోసం*" అనే శీర్షికతో, సుస్థిర అభివృద్ధి లక్ష్యాలు అడవుల నగదు రహిత విరాళాలపై దృష్టిని పెంచడానికి మరియు ఈ అదృశ్య సహకారాన్ని కనిపించేలా మార్చడానికి, అటవీ పరిపాలన నిర్వహణ మరియు విధానంపై ఉన్న ప్రభావాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్నారు. అడవులు చేస్తున్న ఈ అదృశ్య సేవలకు తగిన గుర్తింపు ఇవ్వాలి. అడవుల క్షీణత, కనుమరుగవడం అంతిమంగా జీవులు భారీగా అంతరించిపోవడానికి దారితీస్తుంది. ఈ వాస్తవాన్ని గుర్తించడం అనేది ఒక ప్రభుత్వం లేదా ఒక జాతి దృష్టికోణం ద్వారా కాకుండా, ఒక జాతి దృక్కోణం నుండి వస్తుంది. ఉష్ణోగ్రత నియంత్రణ మరియు నీటి క్షీణతను నివారించడం అడవుల యొక్క ప్రాథమిక పాత్ర. అడవులను నాశనం చేయడం వల్ల మన జీవన వనరులు క్షీణించడానికి, నాశనానికి దారితీస్తుంది. ఇది తీవ్రమైన కరువులకు దారితీస్తుంది,

వర్షపాతం తక్కువగా ఉంటుంది మరియు అది కురిసినప్పటికి, దాని సహజ నిల్వకు ఎటువంటి మార్గాలు ఉండవు. అడవులు కార్బన్ డయాక్సైడ్ కు ప్రధాన వనరుగా పనిచేస్తాయనే భావనను అభినందించాలి మరియు ప్రోత్సహించాలి. అడవుల విధ్వంసం పరాగసంపర్కాన్ని కూడా ప్రభావితం చేస్తుంది మరియు అంతిమంగా ఆహార నిలువలను ప్రభావితం చేస్తుంది.

35. ఉష్ణోగ్రతలో ఒకటిన్నర డిగ్రీ సెల్సియస్ వ్యత్యాసం, ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థకు పది లక్షల కోట్ల డాలర్లు ఆదా చేస్తుంది. కర్బన ఉద్గారాలు కేవలం పారిశ్రామిక కార్యకలాపాల నుంచే కాకుండా వ్యవసాయం నుంచి కూడా వస్తున్నాయని గ్రహించాలి. అటవీ సంపదను అంచనా వేయడానికి ఇలాంటి విధులకు విలువ ఇవ్వాలి. కార్బన్ మార్కెట్‌లో కార్బన్ క్రెడిట్ అనే భావన నిజానికి వాస్తవం. కర్బన ఉద్గారాలపై ఆంక్షలు విధించాల్సిన అవసరం రావడంతో, కార్బన్ మార్కెట్ల భావన ఉనికిలోకి వచ్చింది. ప్రపంచవ్యాప్తంగా, కార్బన్ డయాక్సైడ్ ఉద్గారాలను సమగ్రంగా చూడాల్సిన అవసరం ఉంది, ఎందుకంటే ప్రతి దేశం నుండి ఉద్గారాలు అంతిమంగా వాతావరణంలోకి వ్యాప్తి చెందుతాయి. అందువల్ల, అధిక అటవీ విస్తీర్ణం ఉన్న దేశం తన అదనపు కార్బన్ క్రెడిట్ను లోటులో ఉన్న దేశానికి విక్రయించే స్థితిలో ఉంటుంది. ఇది ఒక దేశ ఆర్థిక సంపదకు దోహదం చేయడంలో అడవుల ప్రాముఖ్యతను నొక్కిచెబుతుంది. ఆర్థిక దృక్కోణం నుండి, భారత ప్రభుత్వ పర్యావరణ మరియు అటవీ మంత్రిత్వ శాఖ యొక్క నివేదికను "*భారతదేశం యొక్క ఫారెస్ట్ అండ్ ట్రీ కవర్: కాంట్రిబ్యూషన్ యాజ్ ఎ కార్బన్ సింక్*" (ఆగస్టు 2009) అనే శీర్షికతో ఉదహరించాలనుకుంటున్నాము, భారతీయ సందర్భంలో అడవుల విలువను అంచనా వేయడానికి ఒక సహాయంగా,

> "గత రెండు దశాబ్దాలుగా, అడవుల సంరక్షణ మరియు సుస్థిర నిర్వహణ లక్ష్యంగా భారతదేశంలో ప్రగతిశీల జాతీయ అటవీ చట్టాలు మరియు విధానాలు అటవీ నిర్మూలనను తిప్పికొట్టాయి మరియు కార్బన్ డయాక్సైడ్, భారతదేశ అడవులను గణనీయంగా నికరంగా సింక్ కి మార్చాయి. **1995 నుండి 2005 వరకు, మన అడవులు మరియు చెట్లలో నిల్వ చేయబడిన కార్బన్ నిల్వలు 6,245 మిలియన్ టన్నుల (మెట్రిక్ టన్నులు) నుండి 6,662 మెట్రిక్ టన్నులకు పెరిగాయి, ఇది వార్షిక పెరుగుదల 38 మెట్రిక్ టన్నుల కార్బన్ లేదా 138 మెట్రిక్ టన్నుల కార్బన్ డయాక్సైడ్కు సమానంగా నమోదైంది**.
>
> **భారతదేశం యొక్క అడవులను మరియు చెట్లను కలపడం ద్వారా ఉపశమన సేవ**

భారతదేశ అడవులు కార్బన్ డై ఆక్సైడ్ యొక్క ప్రధాన సింక్ గా పనిచేస్తాయి. 1994 స్థాయిలలో భారతదేశం యొక్క మొత్తం GHG ఉద్గారాలలో (CO2 సమానం) 11.25% తటస్థీకరించడానికి భారతదేశం యొక్క అడవులు మరియు చెట్లను కలపడం ద్వారా వార్షిక CO2 తొలగింపులు సరిపోతాయని మా అంచనాలు చూపిస్తున్నాయి, ఇటీవలి సంవత్సరానికి యునైటెడ్ నేషన్స్ ఫ్రేమ్ వర్క్ కన్వెన్షన్ ఆన్ క్లైమేట్ చేంజ్ (UNFCCC) కు ఆయా నేషనల్ కమ్యూనికేషన్స్ (NATCOMలు) ఆధారంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు పోల్చదగిన డేటా అందుబాటులో ఉంది. ఇది నివాస మరియు రవాణా రంగాలలో అన్ని శక్తి నుండి 100% ఉద్గారాలను భర్తీ చేయడానికి సమానం; లేదా వ్యవసాయ రంగం నుండి వెలువడే మొత్తం ఉద్గారాలలో 40%. **స్పష్టంగా, భారతదేశం యొక్క అడవులు మరియు చెట్లు భారతదేశానికి మరియు ప్రపంచానికి కర్బన ఉపశమనానికి ప్రధాన మార్గంగా పనిచేస్తున్నాయి**.

ఉపశమనం యొక్క విలువ

మన అడవులలో ఆపివేయబడిన CO2 యొక్క టన్నుకు US$ 5 యొక్క సాంప్రదాయిక విలువను ఉంచినట్లయితే, దాదాపు 24,000 mt CO2 యొక్క ఈ భారీ సింక్ US$ 120b లేదా రూ. 6,00,000 కోట్ల విలువైనది. ఈ పరిస్థితుల్లో పెరుగుతున్న కార్బన్, టన్నుకు 7 అమెరికన్ డాలర్ల విలువను ఊహించి, ప్రతి సంవత్సరం భారతదేశ అటవీ ఖజానాకు సుమారు 1.2 బిలియన్ డాలర్లు లేదా రూ .6,000 కోట్ల విలువను జోడిస్తుంది.

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా తాజా నివేదిక చాలా కలవరపరిచే పరిస్థితిని తెలియచేసింది. వాతావరణ మార్పుల ప్రభావం సమాజంపై తీవ్రంగా ఉంటుందని, ఇది ప్రతి రంగంలో తీవ్రమైన ఉద్యోగ నష్టానికి దారితీస్తుందని నివేదిక స్పష్టంగా సూచిస్తుంది. అందువల్ల,అది మొత్తం దేశ భవిష్యత్తుపై ప్రతికూల ప్రభావం తోఉంటుంది, అదేవిదంగా గుర్తించదగిన సమూహానికి వ్యతిరేకం,.

"కరెన్సీ మరియు ఫైనాన్స్ పై నివేదిక; టూవర్డ్స్ ఎ గ్రీన్ క్లీనర్ ఇండియా", రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా ప్రచురించింది, (2022-2023), (పేజీ. 45, 47),

"4. భారతదేశంలో వాతావరణ మార్పుల స్థూల ఆర్థిక ప్రభావం

XXX XXX XXX

II.32 గ్లోబల్ వార్మింగ్ ఉష్ణోగ్రతను 1.5 డిగ్రీల సెల్సియస్ (IPCC, 2018) కంటే 2 డిగ్రీల సెల్సియస్‌కు పెంచినట్లయితే, బ్రెజిల్ మరియు మెక్సికో వంటి దేశాలతో పాటు భారతదేశం కూడా ఆర్థిక వృద్ధిని కోల్పోయే అధిక ప్రమాదాన్ని ఎదుర్కొవాలి.

> పెరుగుతున్న ఉష్ణోగ్రత మరియు భారతదేశంలో రుతుపవనాల వర్షపాతం యొక్క మారుతున్న నమూనాల ద్వారా వ్యక్తమయ్యే వాతావరణ మార్పులు ఆర్థిక వ్యవస్థకు దాని GDPలో 2.8 శాతం నష్టాన్ని కలిగిస్తాయి మరియు 2050 నాటికి దాని జనాభాలో దాదాపు సగం మంది జీవన ప్రమాణాలను తగ్గిస్తాయి (Mani et al, 2018). తగిన ఉపశమన విధానాలు లేనప్పుడు వాతావరణ మార్పు (Kompas et al., 2018; Picciariello et al., 2021) కారణంగా 2100 నాటికి భారతదేశం తన GDPలో ఏటా 3 శాతం నుండి 10 శాతం వరకు నష్టపోవచ్చు. ఇంకా, భారతీయ వ్యవసాయం (నిర్మాణ కార్యకలాపాలతో పాటు) అలాగే పరిశ్రమలు ముఖ్యంగా వేడి సంబంధిత ఒత్తిడి వల్ల కార్మిక ఉత్పాదకత నష్టాలకు గురవుతాయి (సోమనాథన్ et al, 2021). 2030 నాటికి (ప్రపంచ బ్యాంకు, 2022) వేడి ఒత్తిడి సంబంధిత ఉత్పాదకత క్షీణత నుండి అంచనా వేయబడిన 80 మిలియన్ల ప్రపంచ ఉద్యోగాలలో 34 మిలియన్లు భారతదేశం లో కావచ్చు. విపరీతమైన వేడి, తేమ పరిస్థితుల వల్ల పని గంటలు కోల్పోవడం వల్ల 2030 నాటికి భారత జీడీపీలో 4.5 శాతం వరకు ప్రమాదంలో పడే అవకాశం ఉంది. అంతేకాక, ప్రస్తుత కర్బన ఉద్గారాల రేటును నియంత్రించకపోతే 2036–2065 నాటికి వడగాలులు 25 రెట్లు ఎక్కువ కాలం, అంటే తీవ్రతలో పెరుగుదల ఉండవచ్చు (CMCC, 2021). అందువల్ల, ఈ అంచనాలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై ప్రతికూల ప్రభావాన్ని తగ్గించడానికి సకాలంలో అనుసరించడం మరియు వాతావరణ ఉపశమన విధానాలను వేగంగా అమలు చేయడం యొక్క ప్రాముఖ్యతను నొక్కి చెబుతున్నాయి."
>
> (ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

> ఈ పరిస్థితిని ఎదుర్కోవటానికి ఒక మార్గం ఏమిటంటే, ఉన్న అడవులను సంరక్షించడం, అదే సమయంలో దాని పరిధిని పెంచే ప్రయత్నం చేయడం ను ఆర్థిక, సామాజిక దృక్పథంతో అవగాహన చేసుకోవడమే ఉత్తమ విధానం.

36. ఒక దేశ సంపదను, దాని సహజ ఆస్తులతో సహా మదింపు చేయడంలో "హరిత హారం" ("గ్రీన్ అకౌంటింగ్") అనే భావన ప్రత్యక్షంగా మరియు పరోక్షంగా అపారమైన ప్రయోజనాలను అందిస్తుంది. అడవుల నుంచి అనేక వనరులు దోపిడీకి గురవుతున్నాయి. కాబట్టి, సమగ్ర విధానం కావలసి ఉంది.

37. ఓక్లహోమా యూనివర్శిటీ ప్రెస్(1955) ప్రచురించిన టామ్ డేల్ మరియు వెర్నాన్ గిల్ కార్టర్ రాసిన "టాప్ సాయిల్ అండ్ సివిలైజేషన్" పుస్తకం నుండి ఒక ఉదాహరణతో మన చర్చను ముగిస్తాము.

> "మానవుడు నాగరికుడైనా, అనాగరికుడైనా, ప్రకృతి బిడ్డ – అతను ప్రకృతికి యజమాని కాదు. అతను తన పర్యావరణంపై తన ఆధిపత్యాన్ని నిలుపుకోవాలంటే కొన్ని సహజ

> నియమాలకు అనుగుణంగా ఉండాలి. అతను ప్రకృతి నియమాలను దాటవేయడానికి ప్రయత్నించినప్పుడు, అతను సాధారణంగా తనను పోషించే సహజ వాతావరణాన్ని నాశనం చేస్తాడు, మరియు అతని పర్యావరణం వేగంగా క్షీణించినప్పుడు, అతని నాగరికత క్షీణిస్తుంది..."

కోర్టు విధానం

38. పర్యావరణ క్షీణత లేదని నిరూపించాల్సిన బాధ్యత ఉల్లంఘించిన వారిపై ఉన్నది, కోర్టులు అనుసరించాల్సిన విధానాన్ని కూడా, ఈ కోర్టు పదే పదే పునరుద్ఘాటించింది. పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడం మరియు సంరక్షించడం ప్రతి న్యాయస్థానానికి రాజ్యాంగ బాధ్యతగా ఉంది. భారత రాజ్యాంగం, 1950లోని ఆర్టికల్స్ 48A, 51A, 21, 14 మరియు 19 ల లో పొందుపరచబడిన రాజ్యాంగ ఆదేశాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని న్యాయస్థానాలు పేరెన్స్ ప్యాట్రియా సూత్రాన్ని వర్తింపజేయాలి. అందువల్ల, అటువంటి క్షీణత లేదని నిరూపించడానికి ఒక నిర్దిష్ట కేసులో రుజువు యొక్క బాధ్యత ఒక నిర్మించేవాడు లేదా పారిశ్రామికవేత్తపై మరియు ప్రభుత్వంపై కూడా ఉంటుంది.

39. వ్యతిరేకపరిస్థితి రుజువు వ్యాజ్యం కానందున, న్యాయస్థానం పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించే ప్రయత్నంలో శాస్త్రీయ ఆవిష్కరణలతో సహా అన్ని వనరులను ఉపయోగించుకుంటుంది. పర్యావరణ కేంద్రీకరణ విధానాన్ని అవలంబించేటప్పుడు, పరస్పర సంబంధిత ఉనికి యొక్క భావనను దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. సంకుచిత లేదా అహంకారాన్ని నివారించాలి. ఆర్థిక ప్రయోజనాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్నప్పుడు, అడవులు అందించే అదృశ్య విలువ మరియు ప్రయోజనాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి. సమ్మిళిత విధానం కలిగి ఉండాలి, అది సమాజ కేంద్రీకృతంగా ఉండాలి, తద్వారా అన్ని జాతులు కనీస నష్టం పూచీకత్తు తో సహజీవనం చేయాలి. మానవాళి అభివృద్ధి అవసరం అనివార్యమైన సందర్భంలో కూడా, పర్యావరణానికి జరిగే నష్టాన్ని తగ్గించే ప్రయత్నం ఉండాలి. ఉపయోగకరముగా మరియు ఆచరణాత్మక విధానాన్ని కలిగి ఉన్నప్పుడు, న్యాయస్థానాలు సంబంధిత విభాగాలను బేరీజు వేయాలి మరియు తద్వారా, సమతుల్య చర్యను నిర్వహించాలి.

పూర్వాపరాలు

విజ్ఞాన శాస్త్రం యొక్క అనిశ్చితి మరియు రుజువు యొక్క భారం

- ఆంధ్రప్రదేశ్ కాలుష్య నియంత్రణ మండలి వర్సెస్ ప్రొఫెసర్ ఎం.వి.నాయుడు, (1999) 2 SCC 718

"36. వెల్లూరు కేసులో ((1996) 5 SCC 647) పేజి 658 లో ప్రస్తావించిన రుజువు యొక్క భారం అనే కొత్త భావనను మనం తరువాత వివరిస్తాము. ఆ సందర్భంలో, కుల్దీప్ సింగ్, జె. ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: (SCC పేజీ 658, పేరా 11)

"(iii) 'రుజువు యొక్క బాధ్యత' కర్త లేదా నిర్మాణం చేపట్టేవాడు /పారిశ్రామికవేత్తపై తన చర్య పర్యావరణానికి నిరపాయమైనది అని చూపించాలి

37. విజ్ఞానశాస్త్రం యొక్క లోపాలు "ముందుజాగ్రత్త సూత్రానికి" దారితీసినప్పటికీ, దాని వంతుగా చెప్పబడిన "ముందు జాగ్రత్త సూత్రం" పర్యావరణ సందర్భాలలో రుజువు భారం యొక్క ప్రత్యేక సూత్రానికి దారితీసింది, ఇక్కడ ప్రతిపాదిత చర్యల యొక్క హానికరమైన ప్రభావం లేకపోవడం గురించి రుజువుభారం – యథాతథ స్థితిని మార్చాలనుకునే వారిపై ఉంచబడుతుంది [Wynne, అనిశ్చితి మరియు పర్యావరణ అభ్యాసం, 2 Global Envtl. పేజీలో 111 (1992)ని మార్చండి. 123]. దీనిని తరచుగా రుజువు భారం యొక్క తిరోగమనంగా పిలుస్తారు, ఎందుకంటే పర్యావరణ సందర్భాల్లో, మార్పును వ్యతిరేకించే వారు సాక్ష్యాధార భారాన్ని భరించడం, న్యాయమైనది కాదు. అందువల్ల తక్కువ కలుషిత రాష్ట్రాన్ని కొనసాగించడం ద్వారా యథాతథ స్థితిని కాపాడటానికి ప్రయత్నించే పక్షం రుజువు భారాన్ని మోయకూడదని, దానిని మార్చాలనుకునే పక్షం ఈ భారాన్ని మోయాల్సిన అవసరం ఉందన్నారు. [జేమ్స్ M. ఓల్సన్ చూడండి: *"షిఫ్టింగ్ ది బర్డెన్ ఆఫ్ ప్రూఫ్"*, 20 Envtl. చట్టం, p. 891 వద్ద p. 898 (1990).] [వాల్యూమ్ 22 (1998) లో కోట్ చేయబడింది, హార్వ్. ఎన్వి లా రివ్యూ, p. 509 పేజీలు 519, 550 వద్ద.]

XXX XXX XXX

39. క్రమబద్ధీకరణ చర్యలు యొక్క నిష్క్రియా లోపంతో కలిగే పర్యావరణ ప్రమాదాలు ఒక విధంగా "అనిశ్చితం, అయితే విస్మరించదగినవి కాదు " అయితే, అప్పుడు నియంత్రణ చర్య సమర్థనీయం అని కూడా వివరించబడింది. దీంతో ' విస్మరించదగని అపాయం' అంటే ఏమిటి అనే ప్రశ్నకు దారితీస్తుంది. అటువంటి పరిస్థితిలో, యథాతథ స్థితిని మార్చడానికి ప్రయత్నించే వారిపై రుజువు భారం వేయబడుతుంది. "సహేతుకమైన పర్యావరణ లేదా వైద్యపరమైన ఆందోళన" లేదు అనే రుజువు ద్వారా వారు ఈ భారాన్ని తీర్చాలి. అది రుజువు యొక్క అవసరమైన ప్రమాణం. ఫలితం ఏమిటంటే, అనిశ్చితి స్థాయికి సంబంధించిన ఆందోళనను తగ్గించడానికి తగిన సాక్ష్యాలను వారు సమర్పించనట్లయితే, పర్యావరణ పరిరక్షణకు అనుకూలంగా ఊహాజనిత తీర్పు ఇవ్వాలి.

> ఆష్బర్టన్ అక్లిమేషన్ సొసైటీ వర్సెస్ ఫెడరేటెడ్ ఫార్మర్స్ ఆఫ్ న్యూజిలాండ్ [(1988) 1 NZLR 78] లో ఇటువంటి ఊహను వర్తింపజేశారు. ఇప్పుడు అవసరమైన ప్రమాణం ఏమిటంటే, పర్యావరణానికి లేదా మానవ ఆరోగ్యానికి హాని కలిగించే ప్రమాదాన్ని "సహేతుకమైన వ్యక్తుల" పరీక్ష ప్రకారం, ప్రజా ప్రయోజనాల కోసం నిర్ణయించడం. [చూడండి చార్మియన్ బార్టన్: ఆస్ట్రేలియాలో ముందస్తు జాగ్రత్త సూత్రం (వాల్యూం. 22) (1998) హార్వ్. ఎన్వి L. Rev., p. 509 వద్ద p. 549.]"
>
> (ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

కోర్టు విధానం: ప్రభుత్వ చర్యలపై ఉన్నత స్థాయి న్యాయ పరిశీలన

- **మేధావుల ఫోరమ్ v. స్టేట్ ఆఫ్ A.P., (2006) 3 SCC 549**

"పబ్లిక్ ట్రస్ట్ సిద్ధాంతం

76. *కాలిఫోర్నియా సుప్రీం కోర్ట్, నేషనల్ అడుబోన్ సొసైటీ వర్సెస్ సుపీరియర్ కోర్ట్ ఆఫ్ ఆల్పైన్ కంట్రీ [33 Cali 419] లో మోనో లేక్ కేసు [33 Cali 419]* అని కూడా పిలువబడుతుంది, ఈ సిద్ధాంతం యొక్క సారాంశాన్ని సంక్షిప్తీకరించింది. దీనిపై హైకోర్టు మాట్లాడుతూ:

> "అందువలన ప్రజా విశ్వాసం ధృవీకరించడం అనేది ప్రభుత్వ ఆస్తులను ప్రజా ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించే ప్రభుత్వ అధికారం కంటే ఎక్కువ. వాగులు, సరస్సులు, చిత్తడి నేలలు, ఆటుపోట్లభూమి పరిరక్షించడం, అనుగుణంగా ఉన్న అరుదైన సందర్భాల్లో, యెప్పుడైతే హక్కును వదులుకోవడం, ట్రస్ట్ ప్రయోజనాలకు హక్కును వదులుకొంటే అది ప్రభుత్వం యొక్క కర్తవ్యాన్ని ధృవీకరిస్తుంది."

ఇది ప్రజా విశ్వాసానికి సంబంధించి ప్రభుత్వం యొక్క నిర్దిష్ట విధుల కోణంలో సిద్ధాంతాన్ని వ్యక్తీకరించడం. వ్యతిరేక కోణం నుంచి రూపుదిద్దుకున్న ఈ సిద్ధాంతం ప్రజా ట్రస్టుగా ఉన్న ఆస్తిని అన్యాక్రాంతం చేయడాన్ని ఖచ్చితంగా నిషేధించలేరు. ఏదేమైనా, ప్రజల ఉపయోగం కోసం స్వేచ్ఛగా అందుబాటులో ఉన్న ఒక వనరును ప్రభుత్వం కలిగి ఉన్నప్పుడు, అటువంటి స్వేచ్ఛా వినియోగాన్ని పరిమితం చేయడానికి ప్రయత్నించే ప్రస్తుత చట్టాలు ఎంత స్థిరంగా ఉన్నప్పటికీ, ప్రభుత్వం చేసే ఏదైనా చర్యపై, ఉన్నత స్థాయి న్యాయ పరిశీలనకు అది వీలు కల్పిస్తుంది. ప్రభుత్వం యొక్క ఇటువంటి చర్యలను సరిగ్గా పరిశీలించడానికి, న్యాయస్థానాలు ప్రజా ప్రయోజనం కోసం పనిచేయడానికి ప్రభుత్వం యొక్క సాధారణ బాధ్యత మరియు కొన్ని ప్రజా వనరుల ధర్మకర్తగా ప్రత్యేకముగా కలిగి ఉండి, మరింత డిమాండ్ చేసే బాధ్యత మధ్య వ్యత్యాసాన్ని గుర్తించాలి (జోసెఫ్ ఎల్. సాక్స్ "సహజ వనరుల చట్టంలో పబ్లిక్ ట్రస్ట్ సిద్ధాంతం: సమర్థవంతమైన న్యాయ జోక్యం", మిచిగాన్ లా రివ్యూ, సంపుటి 68, సంపుటి 3 (జనవరి 1970) పేజీలు 471– 566]. ప్రొఫెసర్ సాక్స్ ప్రకారం,

ఈ అంశంపై వ్యాసం ఒక అథారిటీగా పరిగణించబడుతుంది, ప్రభుత్వ అధికారంపై మూడు రకాల ఆంక్షలు తరచుగా పబ్లిక్ ట్రస్ట్ సిద్ధాంతం [ibid] ద్వారా విధించబడతాయని భావిస్తారు:

1. ట్రస్టుకు లోబడి ఉన్న ఆస్తిని ప్రజా ప్రయోజనం కోసం మాత్రమే ఉపయోగించకుండా, సాధారణ ప్రజల ఉపయోగం కోసం అందుబాటులో ఉంచాలి;
2. ఆస్తిని సమానముగా సరసమైన నగదుకు కూడా విక్రయించలేకపోవచ్చు;
3. ఆస్తిని నిర్దిష్ట రకాల ఉపయోగాల కోసం నిర్వహించాలి (i) సాంప్రదాయ ఉపయోగాలు లేదా (ii) కొన్ని ఉపయోగాలు ఆ రకమైన వనరులకు ప్రత్యేకమైనవి."

- నరీందర్ సింగ్ మరియు ఇతరులు వెర్సస్ దివేష్ భూటానీ మరియు ఇతరులు, 2022 SCC OnLine SC 899

అడవులు మరియు పర్యావరణానికి సంబంధించిన చట్టాలను అర్థం చేసుకోవడంలో కోర్టు యొక్క విధానం

25. అడవులకు సంబంధించిన చట్టాలను వివరించేటప్పుడు, న్యాయస్థానాలు ఈ క్రింది పరిగణనల ద్వారా మార్గనిర్దేశం చేయబడతాయి:

i) **రాష్ట్ర విధాన ఆదేశిక సూత్రాలను కలిగి ఉన్న నాల్గవ అధ్యాయంలో భాగమైన క్లాజ్ (a) ఆర్టికల్ 48A ప్రకారం, పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడం మరియు మెరుగుపరచడం మరియు అడవులను సంరక్షించడం ప్రభుత్వ బాధ్యత;**

ii) **రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 51A క్లాజ్ (g) ప్రకారం అడవులు, నదులు, సరస్సులు, వన్యప్రాణులతో సహా సహజ పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడం ప్రతి పౌరుడి ప్రాథమిక కర్తవ్యం;**

iii) **రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21, కాలుష్య రహిత వాతావరణంలో జీవించే ప్రాథమిక హక్కును కల్పించింది; అడవులు ఒక రకంగా మానవుల మనుగడకు ఆక్సిజన్ ను ఉత్పత్తి చేసే ఊపిరితిత్తులు. కాలుష్యాన్ని నివారించడానికి మన పర్యావరణ వ్యవస్థలో అడవులు చాలా ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తాయి. కాలుష్య రహిత వాతావరణంలో జీవించే హక్కును పౌరులు ఆస్వాదించడానికి అడవుల ఉనికి అవసరం;**

iv) **పబ్లిక్ ట్రస్ట్ సిద్ధాంతం మన న్యాయశాస్త్రంలో ఒక భాగమని అందరికీ తెలుసు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం, ప్రభుత్వం సముద్ర తీరాలు, ప్రవహించే జలాలు, అడవులు మొదలైన సహజ వనరులకు ధర్మకర్తగా ఉంటుంది. ఈ సహజవనరుల వల్ల**

ప్రజలే ఎక్కువగా లబ్ధిపొందుతున్నారు. సహజ వనరుల ధర్మకర్తగా ఉన్న ప్రభుత్వం, సహజ వనరులను పరిరక్షించాల్సిన చట్టపరమైన కర్తవ్యం. పబ్లిక్ ట్రస్ట్ సిద్ధాంతం అనేది స్వల్పకాలిక ప్రజా హక్కులు మరియు ప్రైవేట్ లాభాలపై దీర్ఘకాలంగా స్థిరపడిన ప్రజా హక్కులను అమలు చేయడానికి ఒక సాధనం;

v) ముందుజాగ్రత్త సూత్రాన్ని దేశ చట్టంలో భాగంగా అంగీకరించారు. భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్స్ 21, 48A, 51-A(g)లను కలిపి చదివితే పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించడం, మెరుగుపరచడం, అడవులను పరిరక్షించాల్సిన బాధ్యత ప్రభుత్వంపై ఉందని తెలుస్తుంది. పర్యావరణ క్షీణతకు గల కారణాలను ప్రభుత్వం ముందుగానే ఊహించడం, నిరోధించడం మరియు పరిష్కరించడం లేదా నిర్మూలించడం, ఉల్లంఘించిన వారిపై కఠినంగా వ్యవహరించడం వంటివి ముందు జాగ్రత్త సూత్రంలో ఉన్నాయి;

vi) పర్యావరణానికి సంబంధించిన చట్టాలను అర్థం చేసుకుని, అన్వయించేటప్పుడు సుస్థిర అభివృద్ధి సూత్రాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి. రాజీవ్ సూరి వర్సెస్ ఢిల్లీ డెవలప్ మెంట్ అథారిటీ అండ్ ఓఆర్ ఎస్ విషయంలో [(2022) 11 SCC 1], మనలో ఒకరు పక్షంగా ఉన్న ఈ కోర్టు ధర్మాసనం (ఎ.ఎం. ఖాన్విల్కర్, జె.) సుస్థిర అభివృద్ధి భావనను చాలా క్లుప్తంగా వివరించింది. అ నిర్ణయంలోని 507 మరియు 508 పేరాలు ఇలా ఉన్నాయి.

"507. సుస్థిర అభివృద్ధి సూత్రాన్ని, ముందుజాగ్రత్త సూత్రాన్ని సరైన సందర్భంలో అర్థం చేసుకోవాలి. "సుస్థిర అభివృద్ధి" అనే పదానికి విస్తృతమైన అర్థం ఉంది. ప్రస్తుత, భవిష్యత్ తరాలకు ప్రకృతి పర్యావరణాన్ని పరిరక్షించాలనే ఆలోచనతో అభివృద్ధి సుస్థిరంగా ఉండాలని భావిస్తోంది. సుస్థిర అభివృద్ధి అనేది వాస్తవానికి అభివృద్ధి యొక్క సూత్రం – ఇది నియంత్రిత అభివృద్ధిని సూచిస్తుందని గమనించడం ప్రాముఖ్యత లేకుండా ఉండదు. ఈ సూత్రంలో అంతర్లీనంగా ఉన్న ప్రాథమిక ఆవశ్యకత ఏమిటంటే, ప్రతి అభివృద్ధి పని స్థిరంగా ఉండేలా చూడటం; మరియు సుస్థిరత యొక్క ఈ ఆవశ్యకత దేశంలో పర్యావరణ చట్టాన్ని అమలు చేసే ప్రతి ఏజెన్సీ యొక్క మొదటి ప్రయత్నం సరైన ఉపశమన చర్యల ద్వారా పర్యావరణ ఆందోళనలను తగ్గించడం. పర్యావరణం, అభివృద్ధిలో భావితరాలకు సమాన భాగస్వామ్యం ఉంటుంది. పర్యావరణ భద్రత కలిగిన సమాజానికి ఎంత అర్హత ఉందో, అభివృద్ధి చెందిన సమాజానికి కూడా అంతే అర్హత ఉంది. అభివృద్ధి హక్కుపై ప్రకటన, 1986, ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి హక్కుకు స్పష్టమైన గుర్తింపునిచ్చింది. డిక్లరేషన్ యొక్క ఆర్టికల్ 1 ఈ హక్కును ఇలా నిర్వచిస్తుంది:

"1. అభివృద్ధి హక్కు అనేది విడదీయలేని మానవ హక్కు, దీని ద్వారా ప్రతి మానవుడు మరియు ప్రజలందరూ ఆర్థిక,

సామాజిక, సాంస్కృతిక మరియు రాజకీయ అభివృద్ధిలో పాల్గొనడానికి, సహకరించడానికి మరియు ఆస్వాదించడానికి అర్హులు, దీనిలో అన్ని మానవ హక్కులు మరియు ప్రాథమిక స్వేచ్ఛలు పూర్తిగా సాకారం చేయబడతాయి.

508. అందువలన, అభివృద్ధి హక్కు, గౌరవప్రదమైన జీవితం యొక్క సంరక్షణతో అంతర్లీనముగా ముడిపడి ఉంది. ఇది మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి అనే ఆలోచనకు మాత్రమే పరిమితం కాదు, యావత్ అభివృద్ధికి ఆధారం మానవ అభివృద్ధి. అభివృద్ధి హక్కుకు, సహజ పర్యావరణ హక్కుకు మధ్య అపారమైన పరస్పర అవినాభావ సంబంధం ఉందని పర్యావరణ విషయాల్లో న్యాయశాస్త్రం తప్పనిసరిగా గుర్తించాలి. ఇంటర్నేషనల్ లా అండ్ సస్టైనబుల్ డెవలప్‌మెంట్‌లో, అర్జున్ సేన్‌గుప్తా "అభివృద్ధి హక్కును అమలు చేయడం" అధ్యాయంలో ఈ విధంగా పేర్కొన్నాడు:

"....ఒకరి అనుభవం యొక్క స్థాయి, మరొకదానిని ఆస్వాదించే స్థాయిపై ఆధారపడి ఉంటే, రెండు హక్కులు ఒకదానిపై మరొకటి ఆధారపడి ఉంటాయి."

vii) **"పర్యావరణ చట్ట నియమం' పాత్ర కూడా ఉంది. సిటిజన్స్ ఫర్ గ్రీన్ డూన్ వెర్సస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా మరియు ఇతరులు, 2021 SCC OnLine SC 1243 కేసులో ఈ కోర్టు అభివృద్ధి ప్రాజెక్టుల ప్రభావాన్ని విశ్లేషించడానికి స్థిరమైన మరియు ఏకరీతి ప్రమాణాలు లేకపోవడం అనే మరొక ముఖ్యమైన సమస్యను పరిష్కరించింది. సుస్థిర అభివృద్ధి సూత్రం వ్యక్తిగత ప్రాజెక్టుల స్వభావాన్ని బట్టి భిన్నమైన మరియు ఏకపక్ష కొలమానాలను సృష్టించవచ్చని ఈ కోర్టు అభిప్రాయపడింది. అందువల్ల, ఈ న్యాయస్థానం 'పర్యావరణ చట్ట నియమం' యొక్క ప్రమాణాన్ని వర్తింపజేయాల్సిన మరియు అవలంబించాల్సిన అవసరాన్ని సమర్థించింది మరియు అంగీకరించింది. ఈ నిర్ణయంలోని 40వ పేరా ఇలా ఉంది:**

"40. అభివృద్ధి ప్రాజెక్టులను ఆమోదించే పాలనా నిర్ణయాలను పరీక్షించడానికి ' పర్యావరణ చట్ట నియమం ' ప్రమాణాన్ని అవలంబించడం ఈ సమస్యకు ఒక బలమైన పరిష్కారం. ఐక్యరాజ్యసమితి పర్యావరణ కార్యక్రమం తన 2015 సంచిక సంక్షిప్తంలో " పర్యావరణ చట్ట నియమం – సుస్థిర అభివృద్ధికి కీలకమైనది" అనే శీర్షికతో, ఇటువంటి విధానాన్ని ఈ క్రింది పదాలలో స్వీకరించాలని సిఫార్సు చేసింది:

"పర్యావరణ చట్ట నియమం క్లిష్టమైన పర్యావరణ అవసరాలను చట్ట పాలన యొక్క అవసరమైన అంశాలతో మిళితం చేస్తుంది మరియు

పర్యావరణ పాలనను సంస్కరించడానికి పునాదిని అందిస్తుంది. అది ప్రాథమిక హక్కులను మరియు బాధ్యతలను పర్యావరణ సుస్థిరతకు అనుసంధానించడం ద్వారా ప్రాధాన్యత ఇస్తుంది. ఇది విశ్వవ్యాప్త నైతిక విలువలు మరియు ప్రవర్తన యొక్క నైతిక ప్రమాణాలను పరోక్షంగా ప్రతిబింబం మరియు ఇది పర్యావరణ హక్కులు మరియు బాధ్యతలకు పునాదిని అందిస్తుంది. పర్యావరణ చట్ట నియమం మరియు చట్టపరమైన హక్కులు మరియు బాధ్యతల అమలు లేకుండా, పర్యావరణ పాలన ఏకపక్షం అవుతుంది, అనగా అది విచక్షణలేని, మరియు వూహించని వ్యక్తిగత అనుభవం ."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

అడవులు జాతీయ ఆస్తి

- **అమర్‌నాథ్ పుణ్యక్షేత్రం (2013) 3 SCC 247, దీని లో ,**

"19. విస్తృత ప్రజాప్రయోజనాల దృష్ట్యా పౌరుల యొక్క హక్కులను పరిరక్షించాల్సిన బాధ్యత ప్రభుత్వానిదే అయినప్పుడు, దేశంలోని అడవులకు, పర్యావరణానికి తగిన రక్షణ కల్పించే బాధ్యతను కూడా చట్టం ప్రభుత్వంపై మోపుతుంది. భారతదేశంలో అడవులు పర్యావరణంలో ఒక ముఖ్యమైన భాగం. అవి జాతీయ ఆస్తిగా ఉంటాయి. భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21లో అంతర్భాగంగా పరిగణిస్తున్న భావి-తరాల సమానత్వం అనే భావనను ఈ దశలో మనం ప్రస్తావించవచ్చు. న్యాయస్థానాలు సుస్థిర అభివృద్ధి మరియు ముందు జాగ్రత్త సూత్రం యొక్క ఈ సిద్ధాంతాన్ని అభివృద్ధి అవసరమైన కేసులకు వర్తింపజేశాయి, కానీ ఖచ్చితంగా పర్యావరణాన్ని పణంగా పెట్టవు. న్యాయస్థానాలు రెండింటి మధ్య సమతూకాన్ని తీసుకురావాలని భావిస్తునా . మరో మాటలో చెప్పాలంటే, ఒకవైపు పర్యావరణాన్ని మరియు అడవులను పరిరక్షించడంతో పాటు ప్రాథమిక హక్కులు, విలువలను పరిగణనలోకి తీసుకుని అవసరమైన అభివృద్ధిని చేపట్టడం ప్రభుత్వ కర్తవ్యం."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

పర్యావరణ చట్ట నియమం

- H.P.బస్ స్టాండ్ మేనేజ్‌మెంట్ & డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ వెర్సస్ సెంట్రల్ ఎంపవర్డ్ కమిటీ, (2021) 4 SCC 309

"1.1 *పర్యావరణ చట్ట నియమం*

XXX XXX XXX

“49. ఒక నిర్దిష్ట స్థాయిలో పర్యావరణ చట్టం అనేది చట్టపాలన భావన యొక్క ఒక పార్శ్వం. కానీ ఇది పర్యావరణ పాలనకు ప్రత్యేకమైన నిర్దిష్ట లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది, ఇది అసమానమైనది. పర్యావరణ పరిరక్షణపై చర్చకు కరకాలను తీసుకురావడానికి సంభావిత, విధానపరమైన మరియు సంస్థాగతమైన అవసరమైన సాధనాలను రూపొందించడానికి పర్యావరణ చట్టం యొక్క పర్యావరణ నియమం ప్రయత్నిస్తుంది. పర్యావరణ సవాళ్లపై మన అవగాహనను పెంపొందించడానికి ఇది ఉపయోగం – గతంలో ప్రకృతితో మానవాళి యొక్క సమన్వయం కలగడం ద్వారా అవి అలా రూపుదిద్దుకున్నాయి, మానవాళి చర్యలు నిర్దేశించిన వినాశన గమనాన్ని సమూలంగా మార్చకపోతే వర్తమానంలో ప్రకృతితో దాని నిమగ్నత మరియు భవిష్యత్తు యొక్క అవకాశాల ద్వారా అవి ఎలా ప్రభావితమవుతాయి. పర్యావరణ చట్టం కార్బన్ పాదముద్రల స్వభావం మరియు పర్యవసానాల యొక్క బహుళ క్రమశిక్షణా విశ్లేషణను సులభతరం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది మరియు అలా చేయడం ద్వారా పర్యావరణ పరిరక్షణ రంగంలో సైన్స్, నియంత్రణ నిర్ణయాలు మరియు విధాన దృక్పథాల మధ్య భాగస్వామ్య అవగాహనను కలిగిస్తుంది. చట్టం యొక్క పర్యావరణ నియమంలోని "చట్టం" అంశం న్యాయవాదులు మరియు న్యాయమూర్తుల యొక్క విచిత్రమైన భావనను కలిగి ఉండదని ఇది గుర్తించింది. దీనికి విరుద్ధంగా, పర్యావరణ క్షీణత, వాతావరణ మార్పులు మరియు ఆవాసాల విధ్వంసం వల్ల ఎదురయ్యే ప్రస్తుత సవాళ్లను ఎదుర్కోవటానికి వ్యూహాలను రూపొందించడంలో భాగస్వాములందరినీ తమ పరిధిలోకి తీసుకురావడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. చట్టం యొక్క పర్యావరణ నియమం ఆ భావనల యొక్క ఏకీకృత అవగాహనను కోరుతుంది. సుస్థిర అభివృద్ధి, కాలుష్యకారకుల చెల్లింపు సూత్రం మరియు నమ్మకమైన సిద్ధాంతం వంటి భావనల మధ్య గణనీయమైన సంబంధాలు ఉన్నాయి. ప్రకృతి, విశ్వం విడదీయరానిది, సమగ్రమైనది. భూమి యొక్క ఒక భాగంలోని పర్యావరణం యొక్క స్థితి మరొక భాగంలో సంభవించే దాని ద్వారా ప్రభావితమవుతుంది మరియు ప్రాథమికంగా ప్రభావితమవుతుంది. పర్యావరణంలోని ప్రతి అంశం ఇతరులతో సహజీవన సంబంధాన్ని పంచుకుంటుంది. ఈ విడదీయరాని బంధం మరియు అనుసంధానం, మానవాళి మనుగడకే ముప్పుగా పరిణమించిన సమస్యలకు పరిష్కారాలను కనుగొనడానికి, పర్యావరణ న్యాయపాలన అన్వేషించడానికి మరియు అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. స్థానిక, రాష్ట్ర, జాతీయ సరిహద్దులను దాటి మన చర్యల పర్యవసానాలను అర్థం చేసుకోవాల్సిన అవసరాన్ని బట్టి పర్యావరణ చట్ట పాలన రూపుదిద్దుకుంది. మహాసముద్రాల పెరుగుదల, సముద్రతీరం సమాజాలను కూడా ముప్పును కలిగిస్తుంది. ఉష్ణోగ్రతల పెరుగుదల, హిమానీనదాలు పలుచన కావడం మరియు పెరుగుతున్న ఎడారీకరణ ఆవాసాలకు ముప్పు కలిగించే సమాజాలు మరియు జీవులను మించిన పరిణామాలను కలిగి ఉంటాయి. అవి మొత్తం, పర్యావరణ వ్యవస్థ యొక్క భవిష్యత్తు మనుగడను ప్రభావితం చేస్తాయి. ప్రతిచోటా మానవ సమాజాలు ఎదుర్కొనే మనుగడ సమస్యను ఏకీకృత సవాలుగా మార్చే సహజ వాతావరణంలోని సంబంధాలను అర్థం చేసుకోవడానికి, పర్యావరణ నియమం ప్రయత్నిస్తుంది. వర్తమానం, భవిష్యత్తులో పర్యావరణ నియంత్రణకు మూలస్తంభాలుగా

మారాల్సిన సూత్రాలను రూపొందించడానికి గతం యొక్క అనుభవపూర్వక అభ్యాసాలను నిర్మించడానికి అది ప్రయత్నిస్తుంది. పర్యావరణ చట్టం మధ్య అతివ్యాప్తిని గుర్తిస్తుంది మరియు శాస్త్రీయ అభ్యాసం, చట్టపరమైన సూత్రం మరియు విధానప్రదమైన జోక్యాన్ని సమ్మిళితం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ముఖ్యంగా, పర్యావరణంపై నియంత్రణ పాలనను అందించే సంస్థలు, అనుసరించే నియమాలు, ప్రక్రియలు మరియు నిబంధనలపై ఇది దృష్టి పెడతాయి. అలా చేయడం ద్వారా, పర్యావరణ సమస్యలపై బహిరంగ, బాధ్యతాయుతమైన మరియు పారదర్శక నిర్ణయాలు తీసుకునే విధానాన్ని పెంపొందిస్తుంది. పర్యావరణ విధానాలు మరియు ప్రజా ప్రాజెక్టుల ద్వారా ఎక్కువగా ప్రభావితమైన వారి అభిప్రాయానికి విలువ ఇవ్వడంలో అది భాగస్వామ్య పాలన యొక్క ప్రాముఖ్యతను పెంపొందిస్తుంది. పర్యావరణ చట్టం యొక్క నిర్మాణాత్మక రూపకల్పన గణనీయమైన, విధానపరమైన మరియు సంస్థాగత అంశాలతో కూడి ఉంటుంది. విశ్లేషణ సాధనాలు చట్టపరమైన భావనలకు అతీతంగా ఉంటాయి. చట్రం యొక్క ఫలితం దాని భాగాలు మొత్తం కంటే ఎక్కువ. అస్తిత్వ ముప్పుల నుంచి ప్రకృతి సంపదను పరిరక్షించాలని అందులోని అంశాలు కలిసి ఆకాంక్షిస్తున్నాయి. మానవ ఉనికి యొక్క భవిష్యత్తు నేడు పర్యావరణాన్ని ఎలా కాపాడుకోవాలి, రక్షించాలి మరియు పునరుత్పత్తి చేయాలి అనే దానిపై ఆధారపడి ఉంటుందని, అది విశ్వవ్యాప్త గుర్తింపుపై ఆధారపడి ఉంది.

xxx xxx xxx

54. జార్జ్‌టౌన్ ఎన్విరాన్‌మెంటల్ లా రివ్యూ (2020)లోని ఒక కథనంలో, ఆర్నాల్డ్ క్రెయిల్‌హుబెర్ మరియు ఏంజెలా కరియుకి పర్యావరణ నియమం ఈ సమస్యను పరిష్కరించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న విధానాన్ని వివరించారు [ఆర్నాల్డ్ క్రెయిల్‌హుబర్ మరియు ఏంజెలా కరియుకి, "ఎన్విరాన్‌మెంటల్ రూల్ ఆఫ్ లా ఇన్ సుస్టైనబుల్ డెవలప్‌మెంట్ ", 32 జార్జ్‌టౌన్ ఎన్విరాన్‌మెంటల్ లా రివ్యూ 591 (2020).]:

> "పర్యావరణ నియమం, చట్టం యొక్క ఇతర ప్రాంతాల మధ్య ఉన్న ప్రధాన వ్యత్యాసాలలో ఒకటి అనిశ్చిత మరియు డేటా అంతరాలను ఎదుర్కొంటున్న మానవ ఆరోగ్యం మరియు పర్యావరణ పరిరక్షణకు నిర్ణయాలు తీసుకోవలసిన అవసరం ఉంది. నిష్క్రియాత్మకంగా ఉండటానికి బదులుగా, జ్ఞానం మరియు అనిశ్చితుల స్థితి పై జాగ్రత్తగా దస్తావేజులు తయారు చేయడం వల్ల నియంత్రిత సమాజం, భాగస్వాములు మరియు ఇతర సంస్థలు కొన్ని నిర్ణయాలు ఎందుకు తీసుకున్నారో మరింత పూర్తిగా అర్థం చేసుకోవడానికి అనుమతిస్తుంది."

కాబట్టి, విషయం ఏమిటంటే – పర్యావరణ చట్టాల ఉల్లంఘనలకు కఠినంగా మరియు నిర్ణయాత్మక రీతిలో ప్రతిస్పందించడానికి న్యాయమూర్తులుగా మనల్ని పర్యావరణ చట్టం కొన్నిసార్లు పరిమితంగా ఉన్నప్పటికీ, రికార్డుల నుండి వెలువడే జ్ఞానాన్ని పరిరక్షించాలని పిలుపునిస్తుంది. పర్యావరణ చట్ట ఉల్లంఘన జరిగిన తీరు లేదా దాని పూర్తి పర్యవసానాల గురించి పూర్తి వివరాలు అందుబాటులో లేకపోవడం ద్వారా మనం నిష్క్రియాత్మకంగా

ఉండలేము. బదులుగా, మనం నివసిస్తున్న అపరిపూర్ణ ప్రపంచాన్ని పరిశీలించే ఫ్రేమ్‌వర్క్, పర్యావరణ చట్ట ఉల్లంఘనలను ఎదుర్కోవటానికి ఒక మార్గాన్ని అందిస్తుంది, అయినప్పటికీ పరిణామాలకు స్పష్టమైన ఆధారాలు లేవు."

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

న్యాయస్థానాల పాత్ర

- **H.P. బస్-స్టాండ్ మేనేజ్‌మెంట్ & డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ (సుప్రా)**

"1.2 *పర్యావరణ పరిరక్షణలో న్యాయస్థానాల పాత్ర*

56. BDA వెర్సస్ సుధాకర్ హెగ్డే [(2020) 15 SCC 63]లో ఈ కోర్టు యొక్క ఇటీవలి నిర్ణయంలో, ఈ కోర్టు, మాలో ఒకరి ద్వారా (D.Y. చంద్రచూడ్, J.) మాట్లాడుతూ: (SCC పేజీలు. 112-13, పేరా 94- 95)

"94. విరోధి వ్యవస్థ స్వభావరీత్యా హక్కుల ఆధారితమైనది. న్యాయం కోసం తపనలో గెలిచే జట్టును, ఓడే పక్షాన్ని ఊహించడం అసాధారణమేమీ కాదు. అయితే పర్యావరణం, అభివృద్ధి విషయంలో మాత్రం వీటి మధ్య ఎలాంటి విభేదాలు లేవు. పర్యావరణ పరిరక్షణ అనేది అభివృద్ధి మరియు పెరుగుదలలో అంతర్లీన భాగం....

పర్యావరణ పరిరక్షణ వ్యాజ్యాలకు అతీతం అనే భావనపై ప్రొఫెసర్ కార్కర్ దృష్టి సారించారు. పర్యావరణ పరిరక్షణ కోసం రెగ్యులేటరీ ఫ్రేమ్‌వర్క్ను పాటించడంలో ప్రభుత్వం మరియు చట్టబద్ధమైన సంస్థలు తమ కర్తవ్యంలో విఫలమైనప్పుడు, ప్రజా చైతన్యం కలిగిన వ్యక్తులు తీసుకువచ్చిన చర్యలపై వ్యవహరించే న్యాయస్థానాలు అటువంటి చర్యలను చెల్లుబాటు కావు....

95. పర్యావరణ పరిరక్షణ కేవలం న్యాయస్థానాల క్రియాశీలక పాత్రపైనే కాకుండా, సుస్థిర అభివృద్ధిని నిర్ధారించడానికి ప్రతి వాటాదారు తన కర్తవ్యాన్ని పాటించే బలమైన సంస్థాగత ఫ్రేమ్ వర్క్ లపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. చట్టబద్ధ పాలనకు కట్టుబడి ఉన్న పర్యావరణ పాలన యొక్క ఫ్రేమ్‌వర్క్ సమర్థవంతమైన, బాధ్యతాయుతమైన మరియు పారదర్శక సంస్థలను కలిగి ఉన్న పాలన అవసరం. ప్రతిస్పందించడం, సమ్మిళిత, భాగస్వామ్య మరియు ప్రాతినిధ్య నిర్ణయాలు తీసుకోవడం కూడా అంతే ముఖ్యం. పర్యావరణ పాలన అనేది చట్టబద్ధ పాలనపై ఆధారపడి ఉంటుంది మరియు మన రాజ్యాంగ విలువల నుండి ఉద్భవిస్తుంది. రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 21 ప్రకారం, జీవించే హక్కును రాజ్యాంగబద్ధంగా గుర్తించబడిన విలువగా పరిరక్షించడంలో పర్యావరణం యొక్క ఆరోగ్యం కీలకం అయినప్పుడు, పర్యావరణ నిర్ణయాధికారం తీసుకోవడానికి, సరైన నిర్మాణాలు ఏకపక్ష చర్యలకు వ్యతిరేకంగా మరియు ఆర్టికల్ 14 ప్రకారం న్యాయమైన చికిత్స యొక్క నిశ్చయాత్మక విధికి

వ్యతిరేకంగా హామీలో వ్యక్తీకరణను కనుగొంటాయి. సుస్థిర అభివృద్ధి అనేది పర్యావరణ పరిరక్షణలో ప్రజాస్వామ్య సంస్థల వైఫల్యాన్ని సరిదిద్దడంపైనే కాకుండా, ఇలాంటి వైఫల్యాలు జరగకుండా చూసుకోవడంపై ఆధారపడి ఉంటుంది."

XXX XXX XXX

58. UNEP నివేదిక (సుప్రా) కూడా గమనించాలి [UNEP, "ఎన్విరాన్‌మెంటల్ రూల్ ఆఫ్ లా ఫస్ట్ గ్లోబల్ రిపోర్ట్" (జనవరి 2019), పేజి. 213.]:

"న్యాయస్థానాలు మరియు ట్రిబ్యునళ్లు వివాదాలను పరిష్కరించడానికి మరియు పర్యావరణ చట్టాలను అమలు చేయడానికి అర్థవంతమైన, చట్టపరమైన పరిష్కారాలను మంజూరు చేయగలగాలి. చిత్రం 5.12లో చూపించిన విధంగా, న్యాయస్థానాలు మరియు ట్రిబ్యునళ్లకు ఆదేశించే అధికారం లో ఉన్న జరిమానాలు, జైలు శిక్షలు మరియు నిషేధాలు వంటి చర్యలను చట్టపరమైన పరిష్కారాలు అంటారు. పర్యావరణ చట్టాలు వాటిని ఆశించిన ప్రభావాన్ని కలిగి ఉండటానికి మరియు పర్యావరణ చట్టాలకు అనుగుణంగా తగిన ప్రోత్సాహకాలు ఉండాలంటే, నివారణలు గత పర్యావరణ హానిని సరిచేయాలి మరియు భవిష్యత్తులో జరిగే హానిని అరికట్టాలి."

59. పర్యావరణ రాజ్యాంగవాదంపై తన గ్లోబల్ జ్యుడీషియల్ హ్యాండ్‌బుక్‌లో, UNEP ఇంకా [UNEP, గ్లోబల్ జ్యుడీషియల్ హ్యాండ్‌బుక్ ఆన్ ఎన్విరాన్‌మెంటల్ కాన్స్టిట్యూషనలిజం (3వ ఎడిషన్, 2019), p. 7.]:

"కోర్టుల సంగతి. అవి చట్టబద్ధ పాలనకు చాలా అవసరం. కోర్టులు లేకపోతే చట్టాలను విస్మరించవచ్చు, కార్యనిర్వాహక అధికారులను అదుపు చేయకుండా వదిలేయవచ్చు, ప్రజలు దిక్కుతోచని పర్యావరణ స్థితిలో పడిపోతారు., దానితో మానవ సంబంధాలు దెబ్బతింటాయి. న్యాయమూర్తులు ఉల్లంఘనలో నిలుస్తారు."

60 ప్రస్తుత అప్పీళ్లలో మా నిర్ణయాన్ని పై చర్చ దృష్టిలో ఉంచుతుంది, దాని ద్వారా మేము NGT తన తీర్పులో ఇచ్చిన ఆదేశాలను ధృవీకరిస్తాము [T.N. గోదావర్మన్ తిరుముల్పాడ్ వెర్సస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా, 2016 SCC ఆన్‌లైన్ NGT 1196] . "చట్టపాలన" యొక్క "కవచాన్ని" పర్యావరణ నిబంధనలకు అనుగుణంగా ఉండేలా, సులభతర సాధనంగా ఉపయోగించబడుతుందని నిర్ధారించడంలో న్యాయస్థానాలు మరియు ట్రిబ్యునళ్ల పాత్ర అతిశయోక్తి కాదు.

(ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది)

వాస్తవిక నేపథ్యం

40. 1950–1959 సంవత్సరాల మధ్య కొంపల్లి గ్రామ సర్వే, సెటిల్మెంట్ల సవరణ జరిగింది. ఇది 17.11.1960 న ముగిసింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ (తెలంగాణ ప్రాంతం) ల్యాండ్ రెవెన్యూ యాక్ట్, 1317 Fలోని సెక్షన్ 87ను అమలు చేస్తూ, ప్రతివాది నం.1 (అసలు వాది) ద్వారా ఒక దరఖాస్తును దాఖలు చేసినట్లు పేర్కొనబడింది. "), సర్వే లోపాన్ని సరిదిద్దాలని కోరుతున్నారు. వాది వాస్తవానికి సూట్ భూమిని కలిగి ఉన్నారనే ప్రాతిపదికపై, ఇది దాఖలు చేయబడింది. సూట్ ల్యాండ్ 106.34 ఎకరాలను కలిగి ఉంది మరియు షెడ్యూల్ ఇలా ఉంది – గ్రామం కొంపల్లి, జిల్లా వరంగల్, సర్వే నంబర్ 171/3 నుండి 171/7 వరకు 106.34 ఎకరాలు. వాదికి తెలిసిన కారణాల వల్ల, ఈ దరఖాస్తు దాదాపు ఒకటిన్నర దశాబ్దం పాటు కనిపించలేదు.

41. 17.11.1960 నాటి రెవెన్యూ శాఖ మునుపటి ప్రొసీడింగ్స్ లో భాగంగా ఉన్న ఈ భూమిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటిస్తూ ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 ప్రకారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 11.11.1971న ఆంధ్రప్రదేశ్ గెజిట్ లో గెజిట్ నంబర్ 85–B పేరుతో నోటిఫికేషన్ విడుదల చేసింది. ఆ భూములు అటవీ భూములే కాబట్టి వాటిని రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటించారు.

42. విచిత్రమేమిటంటే, వాది దాఖలు చేసిన దరఖాస్తును రెవెన్యూ అథారిటీ 10.01.1975న మాత్రమే తిరస్కరించింది. ఆ విషయాన్ని జాయింట్ కలెక్టర్‌కు తెలియజేయడంతో, ఆయన వద్ద దాఖలు చేసిన రివిజన్‌కు అనుమతి లభించింది. ఈ విషయం వెల్లడైనప్పటికీ, రెవెన్యూ శాఖ ముందు జరిగే ఆ విచారణలో అటవీశాఖ గానీ, ఫారెస్ట్ సెటిల్ మెంట్ అధికారి గానీ పక్షంగా నిలవకపోవడం గమనార్హం. A.P.అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 ప్రకారం, రాష్ట్రంలోని భూములకు రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ హోదా కల్పిస్తూ డిక్లరేషన్ ఇచ్చిన తర్వాతనే, రెవెన్యూ అథారిటీ మరియు రివిజనల్ అథారిటీ ఉత్తర్వులు జారీ చేసినట్లు తెలుస్తోంది.

43. 07.07.1981న జాయింట్ కలెక్టర్, వరంగల్ వాది దరఖాస్తును అనుమతించారు. ఈ ఉత్తర్వు వాదికి ఏ విధమైన ప్రయోజనాన్ని ఇవ్వదని గ్రహించి, రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ గా ప్రకటించిన భూమిని, డీనోటిఫై చేయాలని కోరుతూ ప్రభుత్వానికి దరఖాస్తు చేసుకున్నాడు, దీనిని 01.09.1984 న సరిగ్గా కొట్టివేయబడింది.

44. వాది 23.04.1985న O.S.No.56/1985లో I అదనపు సబ్-జడ్జి, వరంగల్ కోర్టులో టైటిల్ మరియు శాశ్వత నిషేధం ప్రకటించాలని కోరుతూ దావా వేశారు. ఈ వ్యాజ్యంలో, ప్రతివాది నెం.1 రెవెన్యూ శాఖకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న జిల్లా కలెక్టర్ కాగా, ప్రతివాది నెం.2, అటవీ శాఖ తరపున ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ ఉన్నారు. ఆశ్చర్యకరంగా, ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ అధికారిని గానీ, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర అటవీ శాఖను గానీ, పక్షం ప్రతివాదిగా చేర్చలేదు. వాదికి టైటిల్ మంజూరు చేస్తూ, ట్రయల్ కోర్టు యాదృచ్ఛికంగా నిషేధాన్ని తిరస్కరించింది.

45. అప్పీల్‌పై, హైకోర్టు తగిన కారణాలను చూపడం ద్వారా, ట్రయల్ కోర్టు యొక్క డిక్లరేషన్‌ను రద్దు చేసింది మరియు దావాను పూర్తిగా కొట్టివేయడం ద్వారా నిషేధంపై ఉన్న తీర్పును ధృవీకరించింది. అంతిమంగా, దావా ఆస్తి అటవీ భూమి అని నిర్ధారించబడింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ చట్టం కింద విచారణలు నిర్దిష్టంగా సవాలు చేయనప్పటికీ, అది కూడా సరైన మరియు అవసరమైన పక్షాలు లేకుండా, న్యాయమైనవి మరియు సరైనవిగా గుర్తించబడ్డాయి.

46. ట్రయల్ కోర్టు, హైకోర్టు మొదటి అప్పీలులో వాదికి వ్యతిరేకంగా, వాస్తవిక ఫలితాలను ఇచ్చాయి. ఇరువైపులా ఒకరి చొప్పున ఇద్దరు సాక్షులను మాత్రమే విచారించారు. దావా భూమి రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ లో భాగమని చెప్పడానికి సాక్ష్యాధారాలు ఉన్నాయన్న వాస్తవాన్ని, ట్రయల్ కోర్టు పరిగణనలోకి తీసుకుంది. దావా భూమిపై వాది అస్సలు స్వాధీనం లేదు. A.P.అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 5 కింద కూడా దావా నిషేధించబడింది.

47. వాస్తవానికి, చట్టానికి తుది కోర్టుగా ఉన్న హైకోర్టు, దావా ఆస్తిపై వాది తన హక్కును చూపించడంలో ఘోరంగా విఫలమయ్యాడని అభిప్రాయపడింది. దావా ఆస్తిలో తన వారసత్వ విధానం గురించి వాదికి ఎటువంటి వ్యక్తిగత పరిజ్ఞానం లేదు. తన సొంత సాక్ష్యాల ప్రకారం కూడా, అతను దావా ఆస్తికి పూర్తి యజమాని కాదు, సహ-యజమాని. అతను ఆధారపడిన పత్రాలు, మరీ ముఖ్యంగా రెవెన్యూ అధికారుల నిర్ణయం, పట్టా, స్వాధీనం రెండింటినీ నిర్ధారించలేవు. ప్రతివాదుల తరపున గుర్తించబడిన పత్రాలతో పాటు, A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 మరియు 16 ప్రభావంపై వివరణాత్మక చర్చ జరిగింది. వాది సాక్ష్యాధారాల ప్రకారం, ఆస్తిలో కొంత భాగాన్ని విక్రయించినప్పటికీ, ఎలాంటి ఆధారాలు లేవని పేర్కొంది.

48. 20.07.2018 తేదీనాటి హైకోర్టు తీర్పు వెలువడిన వెంటనే, వాది తరపున 18.11.2018తేదీన రివ్యూ దాఖలు చేయబడింది. ఆశ్చర్యకరమైన విషయమేమిటంటే, ప్రతివాది నెం.2తో కలిసి ఒక ఉమ్మడి రాతపూర్వక వాంగ్మూలాన్ని దాఖలు చేసిన ప్రతివాది నెం.1, దావా ఆస్తి రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ ప్రాంతంలో భాగమైన అటవీ భూమి అని, మొదటి అప్పీలు పెండింగ్ లో ఉండగా, ప్రతివాది నెం.3 యొక్క వైఖరికి అనుగుణంగా, 12.07.2019న, వాది దాఖలు చేసిన దరఖాస్తుపై ఒక కమిటీని ఏర్పాటు చేశాడు.

49. మరీ ఆశ్చర్యకరమైన విషయమేమిటంటే, జిల్లా అటవీ అధికారి కమిటీ ముందు హాజరుకాకపోవడం, సమర్పించిన నివేదిక ఆధారంగా దావా ఆస్తిని వాదికి అనుకూలంగా మినహాయించాల్సిన అవసరం ఉందని అభిప్రాయం. దావాలో భాగస్వామిగా ఉన్న జిల్లా కలెక్టర్ నిర్దిష్టమైన వైఖరిని అవలంబించినప్పటికీ, దావా భూమి అటవీ భూమి అని తుది తీర్పు వచ్చిన దృష్ట్యా, ప్రత్యేకించి A.P.అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 మరియు 16ల దృష్ట్యా, జిల్లా కలెక్టర్ కు ఏ విధంగానూ వ్యవహరించే అధికారం లేదు. దీనిపై ఇంతకుమించి ఏమీ చెప్పదలుచుకోలేదు, అయితే, ప్రతివాదులకు మళ్లీ వివేకం వచ్చింది, అసలు వైఖరిని పునరుద్ఘాటిస్తూ, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ కోర్టుకు సమర్పించిన అఫిడవిట్ ను బట్టి అర్థమవుతోంది.

50. మొదటి అప్పిలేట్ కోర్టు తీర్పు తరువాత జిల్లా కలెక్టర్, పైన పేర్కొన్న నిర్ణయం తీసుకున్నారు. తదనుగుణంగా దీనిని పునఃసమీక్షలో కోర్టు ఎక్స్ బిట్ గా గుర్తించబడింది. ఆ తర్వాత, అది విచారణకు స్వీకరించబడింది మరియు 19.03.2021న పరిష్కరించబడింది. మొదటి అప్పీలులో విస్తృత తీర్పు ఇచ్చిన న్యాయమూర్తి, అమరావతిలో హైకోర్టు ఏర్పాటుపై ఆంధ్రప్రదేశ్ కు బదిలీ అయ్యారు. ఈ రివ్యూను మరో న్యాయమూర్తి ముందు దాఖలు చేశారు. అప్పీలులో పేర్కొన్న అంశాలన్నింటినీ దాదాపుగా తిప్పికొట్టడం మరియు సాక్ష్యాధారాలపై ఆధారపడటం ద్వారా, , అందువలన దాని ముందు నుంచి ఆమోదయోగ్యం కాని, ఎటువంటి అధికార పరిధి లేని అథారిటీ ఇచ్చిన సాక్ష్యాధారాలపై ఆధారపడటం ద్వారా పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని ఉపయోగించి ఈ ఉత్తర్వు జారీ చేయబడింది.

51. అలా చేస్తూనే, ప్రతివాదులు సమర్పించిన సాక్ష్యాలను, రివ్యూ అధికార పరిధిలో హైకోర్టు మరోసారి పునఃసమీక్షించింది. ఈ క్రమంలో, గతంలో వాది తన టైటిల్ ను నిరూపించుకోవడంలో ఘోరంగా విఫలమయ్యాడన్న వాస్తవాన్ని విస్మరించి, హైకోర్టు ప్రతివాదులపై భారీ బాధ్యతను ఉంచింది. యాదృచ్ఛికంగా, A.P.ఫారెస్ట్ యాక్ట్ లోని సెక్షన్ 5 ప్రకారం A.P.ఫారెస్ట్ యాక్ట్ కింద విచారణ పెండింగ్ లో ఉన్న సమయంలో మాత్రమే వర్తింపజేయాలని, ఆ తర్వాత వర్తించదని స్పష్టం చేసింది. A.P.అటవీ చట్టం కింద విచారణల పై ఎటువంటి సవాలు లేనప్పటికీ, అది కూడా సరైన మరియు అవసరమైన పక్షాలు లేనప్పుడు, కేవలం ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ మరియు తీసుకున్న చర్యతో ప్రత్యక్ష సంబంధం లేని DW-1 చేసిన ప్రకటనను గమనించడం ద్వారా ప్రతికూల ఉత్తరువు తీసుకోబడింది మరియు అందువల్ల,. వాది తన వాంగ్మూలంలో చేసిన వివిధ అంశాలను, అనవసరంగా విస్మరించారు. ప్రతివాది నెం.1 ఏమీ చెప్పలేదు అనే వాస్తవాన్ని విస్మరించి, ప్రభుత్వంలోని రెండు విభాగాలు పరస్పర విరుద్ధ వైఖరిని అవలంబించాయని, హైకోర్టు తప్పుబట్టింది.

అప్పీలుదారుల యొక్క సమర్పణలు

52. అప్పీలుదారుల తరఫున అదనపు సొలిసిటర్ జనరల్ శ్రీమతి ఐశ్వర్య భాటి వాదనలు వినిపిస్తూ, అటవీ సంరక్షణ చట్టం-1980 అన్ని రకాల అడవులను కలుపుకొని, అడవిని నిర్వచిస్తున్నదని తెలిపారు. విస్తృతంగా చేర్చడం వల్ల ప్రైవేటు అడవులు కూడా ఊపందుకుంటాయి. రెవెన్యూ రికార్డులు టైటిల్ నిరూపించవు. పునఃవిచారణ జరిపి, అప్పీలేట్ కోర్టుగా వ్యవహరించడం ద్వారా రివ్యూలో హైకోర్టు తన అధికార పరిధిని స్పష్టంగా అధిగమించింది. ప్రతివాదులు యజమాన్యహక్కు రుజువు లో కోర్టును సంతృప్తిపరచలేదు, ఆనే విషయాన్ని ముట్టుకొలేదు.

ప్రతివాదుల యొక్క సమర్పణలు

ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్ ముందు విచారణే అంతిమం అయిందని, ప్రతివాదుల తరఫున సీనియర్ న్యాయవాది నీరజ్ కిషన్ కౌల్ తీవ్రముగా వాదించారు. ట్రయల్ కోర్టు

కూడా వాదికి టైటిల్ ఉందని తేల్చిందని. ఒకసారి టైటిల్ నిరూపితమైతే, దానిని స్వాధీనం చేసుకోవచ్చు. రికార్డుల్లో లోపం స్పష్టంగా కనిపించడంతో పునఃసమీక్ష అధికారాన్ని సక్రమంగా వినియోగించుకున్నారు. A.P.అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 5కు ఎలాంటి దరఖాస్తు రాలేదని, విచారణను అడ్డుకునే ప్రయత్నం జరగలేదని తేలింది. స్పష్టమైన అవకతవకలు లేనందున, ఈ న్యాయస్థానం ఈ ఉత్తర్వుల్లో జోక్యం చేసుకోవాల్సిన అవసరం లేదు అని వాదించారు.

చర్చ

53. ఇప్పటికే వాస్తవాలను సవివరంగా నమోదు చేశాం. ప్రభుత్వ విధులు నిర్వర్తిస్తూ, అడవులను పరిరక్షించాల్సిన అధికారులు తమ బాధ్యతను విస్మరించిన, అతి ముఖ్యమైన ఉదంతమిది. ముఖ్యంగా, ఆ భూమి రిజర్వ్ ఫారెస్ట్ లో భాగమైన అటవీ భూమి అని తేలిన నేపథ్యంలో, డిక్రీ తర్వాత సమర్పించిన సాక్ష్యాధారాలపై ఆధారపడి, కేసులో ఉన్న ప్రతివాదితో కలిసి విజయం సాధించిన పక్షం అభ్యర్థన మేరకు హైకోర్టు ఎలా జోక్యం చేసుకుందో అర్థం కావడం లేదు.

54. రెండు అంశాలలో అధికార పరిధి యొక్క ప్రత్యేక లోపం ఉంది – ఒకటి డిక్రీని తప్పించుకోవడానికి చేసిన ప్రయత్నానికి సంబంధించి మరియు రెండవది అధికార పరిధి లేకుండా వ్యవహరించడం. ఈ భూమి అటవీ శాఖకు చెందినది కాబట్టి, దానితో వ్యవహరించడంలో ప్రతివాది నెం.1 పాత్ర ఏ విధంగానూ లేదు. A.P.భూ రెవెన్యూ చట్టం, 1317 F కింద ప్రొసీడింగ్ చేయడం, A.P.అటవీ చట్టం కింద ముగిసిన విచారణతో ఎలాంటి ఔచిత్యం లేదా సంబంధం లేదు. A.P. అటవీ చట్టం కింద విచారణ 11.11.1971న ముగిసింది. ఆ తర్వాత, ఎటువంటి అధికార పరిధి లేకుండా, A.P. ల్యాండ్ రెవెన్యూ చట్టం, 1317 F సెక్షన్ 87 ప్రకారం ఒక ఉత్తర్వు జారీ చేయబడింది.

55. A.P. ల్యాండ్ రెవెన్యూ యాక్ట్, 1317 F ప్రకారం డిక్లరేషన్ సమయంలో కూడా, ఈ భూములను ప్రతివాది ప్రైవేటు భూములుగా చూపించలేదని, గతంలో హైకోర్టు స్పష్టమైన తీర్పు

వెలువరించింది. చట్టబద్దమైన పరిమితికి లోబడి వ్యవహరించాల్సిన హైకోర్టు, తన హక్కును నిరూపించుకోలేని ఓ ప్రైవేటు వ్యక్తికి, అటవీ భూమిని దయతో బహుమతిగా ఇవ్వడం నిజంగా చాలా విచిత్రం. మొదటి అప్పీలును పరిష్కరించేటప్పుడు, ట్రయల్ కోర్టు డిక్రీని పాక్షికంగా తిప్పికొట్టినందుకు CPC, 1908 లోని ఆర్డర్ XLI రూల్ 22 కింద, హైకోర్టు తన అధికారాన్ని ఉపయోగించింది. లేకుంటే కూడా, నిషేధం కోసం దావా ఉపసంహరణకు, సంబంధించినంత వరకు ఏకకాలిక ఫలితాలు ఉన్నాయి. మా దృష్టిలో, అప్పీలులో బాగా యోగ్యత కలిగిన తీర్పును పక్కనపెట్టి, అన్ని భౌతిక అంశాలలో తన అభిప్రాయాలను మార్చడం ద్వారా, రివ్యూకు అనుమతించడానికి హైకోర్టు చాలా ఆసక్తిని, దయాదాక్షిణ్యాలను చూపించింది.

56. డిక్లరేషన్ ఉపశమనం కోసం దావాను కొనసాగించే ప్రశ్నను, మనం ప్రత్యామ్నాయంగా పరిశీలిద్దాం. A.P.అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 15 ప్రకారం ఉత్తరువులను వాది సవాలు చేయనందున దాఖలు చేసిన దావా నిర్వహించబడదు. A.P. అటవీ చట్టంలోని సెక్షన్ 16 లోని చట్టం కింద అందించబడిన ఎక్స్ ప్రెస్ డిక్లరేషన్ దృష్ట్యా, అవి అంతిమంగా మరియు నిర్ణయాత్మకంగా మారాయి. బదులుగా, వాది డీనోటిఫికేషన్ కోసం ప్రభుత్వానికి దరఖాస్తు చేశారు, అది తిరస్కరించబడింది. ఈ దరఖాస్తును తిరస్కరించిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వం లేదా ఫారెస్ట్ సెటిల్‌మెంట్ అధికారిని దావాలో ఒక పక్షానికి ప్రతివాదులుగా చేర్చలేదు, అప్పీల్‌లో తదుపరి దశలో అటవీ శాఖ ప్రిన్సిపల్ సెక్రటరీ ద్వారా ప్రభుత్వంను ప్రతివాదిగా ఏర్పాటు చేసింది. అటవీ శాఖ ఫారెస్ట్ ఆఫీసర్ ఆసక్తిగల పక్షం అయినప్పటికీ, సమాధానం ఇవ్వగల అధికారి ఫారెస్ట్ సెటిల్మెంట్ ఆఫీసర్, ఆయనే విచారణను ముగించారు. ఏ సందర్భంలోనైనా, వాది తన టైటిల్‌ను నిరూపించలేకపోయినందున లేదా A.P. ల్యాండ్ రెవెన్యూ చట్టం, 1317 F కింద తీసుకున్న చర్యకు ఎటువంటి సంబంధం లేదు, కాబట్టి ఆ ప్రక్రియ అసంబద్ధం. ఇంకా, A.P. అటవీ చట్టం ప్రకారం ముగిసిన విచారణలకు ఉత్తరువు కు నిర్దిష్ట సవాలు ఏమీ లేదు. వాది కేవలం టైటిల్‌ను ప్రకటించాలని మరియు ప్రతివాదులు స్వాధీనంలో జోక్యం చేసుకోకుండా శాశ్వత నిషేధాన్ని కోరారు.

57. ఆ విధంగా, వాస్తవిక మరియు చట్టపరమైన తప్పిదాలతో కూడుకున్న ఈ ఆక్షేపిత తీర్పు న్యాయ పరిశీలనలో నిలబడదని మేము నిర్ధారణకు వచ్చాం.

58. దీని ప్రకారం అప్పీలుకు అనుమతించబడింది. A.S.No.145/1994లో ఇవ్వబడిన తీర్పును పునరుద్ధరించడం ద్వారా ఆక్షేపించబడిన తీర్పు రద్దుచేయబడింది. ఈ తీర్పు వెలువడిన తేదీ నుంచి రెండు నెలల్లోగా నేషనల్ లీగల్ సర్వీసెస్ అథారిటీ (NALSA)కి, అప్పీలుదారులు, మరియు ప్రతివాదులకు ఒక్కొక్కరు రూ.5,00,000/- చొప్పున చెల్లించాల్సిన జరిమానా విధించడం సముచితంగా భావిస్తున్నాం. సంబంధిత కోర్టుకు అఫిడవిట్లు దాఖలు చేయడంలో, అధికారులు చేసిన తప్పిదాలపై విచారణ జరిపేందుకు, ప్రస్తుత విచారణలో తప్పుడు అఫిడవిట్లు దాఖలు చేయడానికి బాధ్యత వహించిన అధికారుల నుంచి వాటిని వసూలు చేయడానికి వాది-ప్రభుత్వానికి స్వేచ్ఛ ఉంది. హైకోర్టులో పెండింగ్‌లో ఉన్న ధిక్కారణ కేసు నెం.624/2021ని మూసివేయాల్సిందిగా సూచించబడింది. I.A.నం.65196/2021 కొట్టివేయబడింది. పెండింగ్‌లో ఉన్న అన్ని ఇతర దరఖాస్తులు ముగించివేయబడతాయి.

[M.M.సుంద్రేష్, న్యాయమూర్తి]

[S. V.N.భట్టి, న్యాయమూర్తి]

న్యూ ఢిల్లీ;
18.04.2024